

KUNGL KRIGSVETENSKAPS-
AKADEMIENS
Handlingar och Tidskrift

Bihäfte

Att leda markoperationer

*Mikael Weissmann och Daniel
Rydberg*

WWW.KKRVA.SE

Att leda markoperationer

Mikael Weissmann och Daniel Rydberg

Innehåll

Att leda markoperationer	4
<i>av Mikael Weissmann och Daniel Rydberg</i>	
Uppdragstaktiken dragen till sin spets.....	9
<i>Var går gränsen för svensk tillämpning av uppdragstaktik?</i> <i>av Klas Åkesson</i>	
Teknologiska systems inverkan på taktiken.....	16
<i>av Alicia Alkert</i>	
Konceptuell och kognitiv flexibilitet.....	23
<i>Vad krävs för att vi ska kunna återhämta oss från överraskning?</i> <i>av Jan-Åke Andersson</i>	
Att följa vattnets väg är att följa chefens avsikt.....	31
<i>av Marcus Rosened</i>	
Flexibel avvärjningsstrid mot en okänd motståndare.....	38
<i>av Frans von Fieandt</i>	
Kulminerar moralen?	44
<i>av Mona Bäck</i>	

Att leda markoperationer

av Mikael Weissmann och Daniel Rydberg

Résumé

This volume contains six essays with a focus on how to conduct and lead ground operations. The essays are written by officers of the Swedish Higher Joint Command and Staff Programme. The contributions in the volume all have a focus on ground operations and tactics, but also cover a wide range of questions selected by the contributors themselves. The texts are written in conjunction with a field exercise [fältövning] to the Ardennes, where we put focus on the interplay between theory and practice. The course itself is part of the Program's tactical profile. This profile aims to facilitate combining scientific foundations and the proven experience of the military profession. The profile is intended to provide a holistic and professionally-oriented, in-depth understanding of the tactical level.

I DETTA BIHÄFTE återfinns sex essäer på temat ledning av markoperationer. Dessa är skrivna av de officerare som deltog på det högre officersprogrammets (HOP) valbara kurs ”Markoperationer” under vårterminen 2019.¹ I samband med denna kurs genomförande fick deltagarna skriva essäer inom det övergripande temat ”offensivt/defensivt tänkande, människan och manövern”. Ett urval av dessa essäer återfinns i detta bihäfte.

Bidragen i volymen har alla en marktaktisk inriktning, men utöver detta täcker texterna ett brett spektrum av frågeställningar. Denna bredd syftar till att skapa möjlighet för författarna att individuellt profilera sig mot en marktaktiskt inriktad del av krigsvetenskapen som de finner intressant och viktig. Vi hoppas att just den frihet som givits författarna gör att du som läsare ska kunna hitta guldkorn inom dina intresseområden. Vi hoppas även att du ska få möjlighet att lära dig om nya områden, och stimuleras att lära dig om saker du inte tidigare är så insatt i kring olika aspekter av marktaktik.

Texternas tillkomst

Texterna är skrivna i samband med en fältövning till Ardennerna. Genomförandemålet är att deltagarna inledningsvis tilldelades ett tema som de med kursens lärandemålen som ram skulle analysera och med dessa som utgångspunkt utarbeta en text. Deltagarna skulle före avresan till Ardennerna med stöd av kurslitteraturen reflektera över sitt tema, analysera given uppgift och författa ett PM med framtagna seminariefrågor. Därefter med dessa som stöd skulle de leda ett seminarium och med stöd av sina kollegor utveckla sina tankar kring det valda temat. Därefter skulle de studerande fördjupa sina tankar och med stöd av det historiska fallet ytterligare förstärka sina resonemang där militärteoretiska perspektiv och begrepp analyserades i en historisk kontext. Detta gjordes ånyo genom framtagandet av fördjupade seminariefrågor som behandlades på plats vid genomförandet av fältövningen tillsammans med en beskrivning och analys

av det historiska skeendet. Slutligen skulle de egna tankarna med stöd av litteraturen, de diskussioner som förts under de olika seminarierna, samt de upplevelser och erfarenheter som inhämtats på plats under fältövningen, föras samman i en text, vilket återfinns i detta bihäfte.

Aktuell fallstudie i form av en fältövning, förtjänar några ord. Fältövningen har sitt ursprung i Marksektionens studier av militärteori 1998/99. Sektionen sökte då efter operationer som ej längre var hemligstämplade och som var väl genomforskade. Det skulle även gälla en situation där båda parter var mobiliserade och hade tämligen likartad numerär. Valet föll på västfronten maj/juni 1940. Efter studier på plats av hela Marksektionen avdelades överstelöjtnant Arne Baudin att utveckla detta till en fältövning för markoperativ utbildning av högre officerare.²

Fältövningen genomfördes första gången i maj år 2000, exakt 60 år efter operationen i väst 1940. Bärvägen var redan från början; ”Med armékåren i centrum, ska båda parter behandlas från striden till politiken, och alla deltagare har ett personligt ansvar att aktivt bidra med sin del till helheten”. Vidare har kontinuiteten värnats genom en form av mentorskap mellan avgående och pågående seminarieledare. Variationerna har främst erhållits genom att varje år bearbeta nya former av frågeställningar.

Seminarieledare de första åren var överstelöjtnanterna Arne Baudin och Anders Cedergren samt Ove Tirud. Därefter överstelöjtnanterna Arne Baudin och Peter Ahlström fram till 2010. Överstelöjtnant Peter Ahlström fortsatte leda men nu samman med överstelöjtnant Ulf Högström fram till 2018. 2019 tog överstelöjtnant Daniel Rydberg över som kursansvarig och genomförde då övningen tillsammans med docent Mikael Weissmann,

överstelöjtnanterna Anders Eriksson och Hans-Magnus Uhrwing.

Under denna fältövning studeras 1900-talets mest omtalade fälttåg ur ett krigskonstperspektiv, nämligen Tysklands snabba och effektiva militära seger över de allierade i maj 1940. Detta i syfte att med historien som grund dra slutsatser med bäring på dagens och framtidens svenska krigskonst.³ Utöver att studera majoffensiven 1940 besöker man även Verdun under en dag för att studera och reflektera kring vad som hände under slaget vid Verdun 1916.⁴ Här läggs fokus särskilt på att reflektera kring samhälleliga och etiska frågor rörande användningen av markstridskrafter i krig.

Övningen ska dessutom ligga till grund för att skapa ett personligt intresse för vidare fördjupning inom militärteori och praktisk tillämpning på övningar/slagfält. Detta syftar till att var och en aktivt ska kunna bidra till utvecklingen av Försvarsmakten, av utbildningen vid FHS och utvecklingen vid Försvarsmaktens skolor. Det sista är också en central anledning till varför detta bihäfte har kommit till.

Kursen Ledning av markoperationer

Kursen Ledning av markoperationer är en del av det högre officersprogrammets taktiska profil, vilken syftar till att ge de studerande goda förutsättningar att kombinera vetenskaplig grund och beläsenhet med den beprövade erfarenhet som den militära professionen har. Profilen ska ge en helhetsbaserad och professionsinriktad fördjupning om taktisk nivå, alternativt en breddning genom studium av taktisk nivå i kontexten av exempelvis militärt teknikutnyttjande, ledning eller logistik. Den taktiska profileringen fokuserar på att utveckla den studerandes förmåga

att utöva ledning (planering, genomförande, uppföljning och utveckling) på taktisk nivå samt förstå egen och övriga arenors förmågor inom ramen för egen verksamhet men även en gemensam operation.

Kursen har ett tydligt fokus på den militära professionen och det hantverk som medföljer i rollen som officer på högre nivå. Huvuddelen av kurserna på programmet har en teoretisk tyngdpunkt men här sker en tydlig sammanvävning mellan det teoretiska och praktiken. Med anledning av att taktikutbildningen vid officersutbildningen minskat i omfattning utgör kursen ett viktigt inslag i den enskildes möjligheter att fortsätta utvecklas som taktiker. Kursen består av en teoretiskt inriktad del där undervisningen sker i form av föreläsningar, självstudier och seminarier, samt en tillämpad del där undervisningen sker i form av en fältövning, scenariobaserat applikatoriskt exempel (applex) och krigsspel. Dessa delar integreras parallellt under kursen för att skapa ett växelspel mellan teori och praktik i syfte att skapa progression och ökad inläring.

Det övergripande temat för kursen är fördjupning i ledning i dess olika aspekter. Kursen hanterar nutiden med dagens organisation, förmågor och taktik men även framtidsinriktat mot utvecklingen av Försvarsmakten och armén.

Kursen är valbar, och fokus läggs på att syntetisera markstridens komplexitet inom ramen för gemensamma operationer både genom teoretiska studier, applikatoriska exempel, fältövningar, krigsspel och fallstudier.

Kursens främsta syfte är att den studerande ska förvärva avancerade teoretiska markoperativa kunskaper förankrade i krigsvetenskapen och i den beprövade erfarenheten. Vidare att erhålla en fördjupad insikt i yrkets komplexitet genom att förberedas för att kunna tjänstgöra i kvalificerade chefs- och stabsbefattningar.

Bihäftets upplägg

Bihäftet består utöver inledningen av sammanlagt sex essäer. I den första essän med titeln ”Uppdragstaktiken dragen till sin spets: Var går gränsen för svensk tillämpning av uppdragstaktik?” tar major Klas Åkesson sig an begreppet *uppdragstaktik* och *människans* roll i att få *effekt i tid och rum*. Essän tar sin utgångspunkt i händelser under fälttåget 1940 och analys av uppdragstaktikens tillämpning och hur den skulle kunna tillämpas i svenska armén idag och i framtiden utifrån frågeställningen var går gränsen för svensk tillämpning av uppdragstaktik? Därefter följer essän ”Teknologiska systems inverkan på taktiken” av major Alicia Alkert. Denna essä illustrerar hur vi kan riskera att fastna och förlora den mänskliga aspekten av krigföring och taktik och författaren argumenterar för att det är enbart genom mänskligt tänkande och handlande som vi kan värdera, omvärdera och återta ett initiativ.

Den tredje essän fokuserar på begreppet flexibilitet. I denna essä med titeln ”Konceptuell och kognitiv flexibilitet: Vad krävs av svenska officerare för att vi ska kunna återhämta oss från överraskning?” analyserar major Jan-Åke Andersson det militärteoretiska begreppet *flexibilitet* med fokus på kompetenta officerare och förband i kontexten *avvärningsstrid* mot en *okänd motståndare* med syfte att försöka svara på vilken *konceptuell, doktrinär, kognitiv och ledningsflexibilitet* som finns i Sverige idag och hur dessa delar bör utvecklas för att svenska officerare ska kunna återhämta sig från överraskning.

Den fjärde essän har titeln ”Att följa vattnets väg är att följa chefens avsikt”. I denna undersöker major Marcus Rosened om den svenska målbilden är att förstå som en uppgift eller en avsikt som lägger fokus på försvaret av Sverige. Därefter följer essän ”Flexibel

avvärjningsstrid mot en okänd motståndare”, där major Frans von Fieandt studerar de belgiska och franska erfarenheterna i Ardennerna för att besvara frågan om hur kan vi i Sverige skapa förutsättningar för flexibilitet i en avvärjningsstrid mot en okänd motståndare. Bihäftet avslutas med en text av major Mona Bäck med titeln ”Kulminerar moralen?” I denna tar hon sig an frågan om hur moralen påverkar kulmination för förband på taktisk nivå.

Mikael Weissmann är docent i krigsvetenskap, forskningsföreträdare och stf chef Taktiska avdelningens marksektion vid Militärvetenskapliga institutionen. Daniel Rydberg är överstelöjtnant, filosofie magister och chef Taktiska avdelningens marksektion vid Militärvetenskapliga institutionen.

Noter

1. Högre officersprogrammet, HOP, är en uppdragsutbildning för att täcka Försvarens behov av kompetensutveckling inom officersprofessionen. I generella termer så är syftet med HOP att vidareutbilda yrkesverksamma officerare, OF2, mot chefskap och militärt arbete på högre ledningsnivå (OF3-4 och högre). Inriktningen på programmet innebär att deltagarna ska utveckla sin militära (taktiska) kompetens mot att kunna leda och utveckla stridskrafter i gemensamma operationer i både nationella och internationella sammanhang (totalförsvaret och internationell krishantering). Mer detaljerat så är syftet med HOP att förkommande yrkesutövning utveckla deltagarna avseende:

Självständighet – ett vetenskapligt kritiskt förhållningssätt och avancerade kunskaper för att kunna göra bedömningar, lösa komplexa militära problem samt mer avancerat följa och utveckla kunskapsfronten relaterat till yrkesutövningen (systematik).

Militär kreativitet – ett helhetsbaserat militärt tänkande att praktiskt kunna precisera faktorer för framgång och skapa flexibilitet i ledning och utveckling av gemensamma operationer (nytänkande – bemästra det militärt möjliga).

- Professionellt förhållningssätt – målmedvetna, självständiga och reflekterande militära chefer som kan föra befäl, samverka, samarbeta och kommunicera med en genomtänkt etik samt ett utvecklande ledarskap baserat på Försvarens ledningsfilosofi (uppdrags-taktik, värdegrund). Utbildningsplan Högre officersprogrammet master 2019-05-28, s 1, <https://www.fbs.se/download/18.dc7b80c16cf1953190d4d7b/1569398205444/Utbildningsplan%20H%C3%B6gre%20officersprogrammet%20master%202019-05-28.pdf>, (2020-02-17).
2. För detaljer, se kap 4 i Baudin, Arne; Elg, Johan; Högström, Ulf; Kallak, Jaak; Sulocki, Charles och Thunholm, Peter (red): *Handbok i taktik-utbildning, mark: inklusive generella anvisningar för planering och genomförande av krigsspel, fältövningar och stabstjänstövningar*, 1. uppl, Försvarshögskolan, Stockholm 2012.
 3. Frieser, Karl-Heinz: *The Blitzkrieg Legend: The 1940 Campaign in the West*, Naval Institute, Annapolis, MD 2005, kap 4-7.
 4. Gudmundsson, Bruce I: *Stormtroop Tactics: Innovation in the German Army, 1914-1918*, Praeger, West Port, CT 1995 [1989], s 55-72.

Uppdragstaktiken dragen till sin spets

Var går gränsen för svensk tillämpning av uppdragstaktik?

av Klas Åkesson

Résumé

The contemporary Swedish Army claims to practice mission command as their philosophy for commanding and controlling the troops on the battlefield. So did the German army during the second world war. The German application of *auftragstaktik* during the 1940 campaign in France is seen as the benchmark for mission command by most writers. The historical setting couldn't be more different compared to the present day Swedish one. In case of a near future Swedish war it will most likely be a defensive operation. The German military strategic situation was the opposite 1940. The essay explores the application of mission command by the German army in 1940 and compares it to the Swedish present day doctrine. Where is the limit for Swedish application of mission command? Two distinct historical events are the starting point of the essay. The first is lieutenant Korthals famous attack with his two assault engineer platoons on bunker systems on the far side of the Meuse. The second is the outright defiance of given orders that general Guderian made when he continued the attack to the west after crossing the Meuse. Arguably, it sealed the destiny for France 1940. The essay will also discuss what type of humans are suited for mission command and what the Swedish Army should do to train their commanders.

DENNA ESSÄ ÄR skriven inom ramen för temat Offensivt/defensivt tänkande, människan och manövern. Den fråga som är ställd utgår från begreppet att kraftsamling av delar ur en nations resurser ger effekt i tid och rum. Men vilken uthållighet ger det? Denna fråga analyseras med utgångspunkt i historiska händelser under fälttåget i Frankrike 1940.

Ett av de viktigaste begreppen i svensk taktik är kraftsamling, vilket innebär att koncentrera effekter till tid och rum.¹ För att kunna manövrera förbanden till rätt plats vid rätt tidpunkt så krävs det ledning. Sverige har här anammat uppdragstaktiken som ledningsfilosofi vilket i stor grad handlar om dynamik mellan chefer på olika nivåer.² Jag ringar därför in essätemat genom att föra diskussion kring begreppet *uppdragstaktik* och *människans* roll i att få *effekt i tid och rum*.

En av de viktigaste förklaringarna till den tyska segern i Frankrike 1940 är den olydnad som general Guderian uppvisade mot sina överordnade när han fortsatte anfälla västerut efter det att tyska förband hade erövrat ett brohuvud vid Sedan. Detta exempel på uppdragstaktik i sin mest utrerade form var egentligen mycket riskabel och ett resultat av en operativ plan som byggde på grundantagandet att Tyskland inte var redo för ett utdraget krig utan behövde satsa allt för att vinna snabbt.³ Sverige har ett i grunden annorlunda militärstrategiskt läge jämfört med Tyskland 1940. Vi kommer inte att överraska, vi kommer att bli överraskade. Vi kommer att vara de som avvärjer, inte de som angriper. Vi behöver inte vinna snabbt, vi ska undvika att förlora.⁴ Den uppdragstaktik som uppvisades av tyskarna under fälttåget 1940 var ett resultat av generationer av of-

ficerare som utvecklat en kultur kopplad till specifika tyska historiska omständigheter, förfinad under mer än hundra år. Det var en del av den tidens tyska officerares specifika livsstil.⁵ Vi svenskar har våra helt egna historiska omständigheter som skiljer sig avsevärt från de tyska.

Trots dessa skillnader i strategiskt sammanhang och kulturella förutsättningar så har både dåtidens Tyskland och nutida Sverige uppdragstaktik som ledningsfilosofi. Men vart går gränsen för svensk tillämpning av uppdragstaktik? Denna fråga kommer att besvaras med utgångspunkt i händelser under fälttåget 1940 där uppdragstaktikens tillämpning kommer att analyseras och diskuteras i relation till hur den skulle kunna tillämpas i svenska armén idag och i framtiden.

Uppdragstaktik

Boken *On Tactics* har en ganska enkel beskrivning av vad uppdragstaktik är, i boken benämnd som *mission command* med samma innebörd som *auftragstaktik*.⁶ Ledningsmetoden förordas med hänvisning till stridens kaos och behovet av att ta beslut utan att vänta på order. Det hävdas att det är en metod för ledning som vilar på tre pelare: chefens syfte och målbild, kraftsamlingsförband och reserver. De underställda ska uppnå flexibilitet och tempo genom att erhålla uppgifter där de själva kan välja metod.⁷ Att uppdragstaktiken skulle kunna reduceras till att handla om att ge underställda förband handlingsfrihet vid val av metod är något som annan litteratur argumenterar emot. I *Transforming Command* beskrivs uppdragstaktiken mer som ett ledningskulturellt fenomen, inte som en metod för att ge order eller ett taktiskt koncept.⁸ Bland annat nämns de kulturella egenskaperna:

- Förståelse för det högre syftet och den spänning som kan finnas mot det egna uppdraget.
- Ömsesidigt förtroende baserat på professionell kompetens.
- Utomordentlig kommunikation baserad på gemensam förståelse för doktriner och reglementen.
- Stort värde på lärande vid övningar och utbildning.
- Tolerans för välmenande misstag.
- Benägenhet för handling och initiativ.
- Ansvar är kopplat till befogenhet.
- Tro på att individer kan fatta goda beslut.⁹

Den svenska armén har i princip samma synsätt som listan ovan angående vad som krävs för att kunna utöva uppdragstaktik. Utöver dessa poängteras också att det måste vara dugliga förband och skickliga chefer för att uppdragstaktik ska fungera som ledningskoncept.¹⁰ Vad avser ledningsformer så liknar det mycket det som är beskrivet i *On Tactics*. Uppdragsstyrningen avser att ge en uppgift inom ramen för ett övergripande syfte och handlingsregler för att sedan överlåta metodval till underställda. Syftet med detta är att förkorta beslutsvägarna.¹¹

William S Lind har ett annat intressant sätt att se på förhållandet mellan chef och underställd när man leder genom uppdragsstyrning. Högre chefs målbild och syfte med striden är ett *långtidskontrakt*, och det är i grunden ett kontrakt som rymmer högre chefs målsättningar och syften, inte bara den egna närmast överordnade chefen utan flera ledningsnivåer upp. Det andra kontraktet är ett *korttidskontrakt*, detta är den stridsuppgift den underställda erhållit. Inom ramen för uppdragstaktik så bör och kan initiativ tas för att uppfylla långtidskontraktet även om det bryter korttidskontraktet.¹²

Analys och diskussion

Det är lätt att föreställa sig hur frustrerad kompanichefen för 3 kompaniet i 43 stormpionjärbataljonen var när han satt fast med sitt kompani i trafikstockningar på skogsvägarna i Ardennerna den 13 maj 1940. Han skulle enligt planen ha anfällt över Meuse i tåten med 1 pansardivisionen och hade övat mycket intensivt för uppgiften. Han gav till slut order till plutonerna att enskilt ta sig fram bäst de kunde. 3 plutonen med löjtnant Korthals kom fram först och överskeppades omedelbart. Han fick inte kontakt med någon av sina överordnade, varken kompanichefen eller chefen för 1 skytteregementet, vilken de var underställda för tillfället.

När 1 pluton anslöt tog Korthals befälet och beslöt sig för att helt på eget bevåg anfalla med de två plutoner han hade. Anfallet som genomfördes är en helt enastående uppvisning i anfällsvilja och initiativkraft. Han rensade bunker efter bunker i det franska försvarssystemet på den borte stranden. 1 skytteregementet hade kört fast, och Korthals var först att bryta igenom bunkersystemet vid Meuse. Men han gjorde inte halt där utan fortsatte åt väster och in i 2 pansardivisionens område. Där rensade han bunkrar bakifrån och möjliggjorde att den divisionen överhuvudtaget kunde påbörja sin överskeppning. I slutändan så innebar dessa två stormpionjärplutoners insatser att 1 pansardivision hann nå totalt genombrott vid Meuse före dagens slut och att 2 pansardivisionen kunde påbörja överskeppningen. Totalt rensades elva bunkrar och otaliga andra fältarbeten utan en enda egen förlust.¹³

Handlandet kan stå som ett tydligt exempel på uppdragstaktikens förtjänster på lägsta nivå. Korthals saknade i princip ett korttidskontrakt men tog en uppgift inom ramen för långtidskontraktet. Följden blev att önskad effekt i rätt tid och rum uppnåd-

des även helt utan överordnad ledning. Men självklart skulle också Korthals anfällsvilliga soldater ha kunnat misslyckas. Kanske skulle då historien lärt oss att man bör vänta på övriga delar av förbandet och framförallt att söka kontakt med högre chef för att sättas in där förbandet behövs bäst. Men litteraturen förordar initiativkraft. Flexibilitet, tempo och snabbt beslutsfattande är generella framgångsfaktorer i strid.¹⁴ Hur väl skulle agerandet passa in i svensk ledningsfilosofi?

Det är till synes enkelt att svara på frågan. I Arméreglemente Taktik står det ordagrant att ”Har en chef inte fått order, tar sig chefen en uppgift inom ramen för närmast högre chefs stridsplan.”¹⁵ Men det kan problematiseras huruvida svensk ledningskultur verkligen skulle ge utrymme för ett liknande handlande. Svenska armén har inte samma kultur som tyskarna 1940 utan en mildare variant med många kompromisser.¹⁶ Å andra sidan så har svenska arméofficerare en fäbless för offensiv, så någon ”Korthals-typ” skulle kanske kunna finnas bland cheferna i de lägre förbanden.¹⁷ Min egen reflektion utifrån lång tjänstgöring på den lägre taktiska nivån är att det egentligen finns stort utrymme konceptuellt och kulturellt för enskilda chefers agerande, men att de fredstida övningsförsättningsarna mycket sällan försätter chefer i samma situation som Korthals. Frågan som kvarstår och som jag inte kommer att svara på i essän är varför vi så sällan övar på det sättet?

Klockan 1400 den 14 maj skedde en direkt ordervägran av general Guderian som var chef för 19 armékåren. Han gav order till två pansardivisioner att anfalla västerut med full kraft och hade då endast en pansardivision kvar att försvara brohuvudet vid Sedan med. Detta gick inte bara emot hans överordnade chefs uttryckliga order, utan gick emot den beslutade operationsplanen och även Hitlers instruktioner. I den större

operationsplanen var syftet med Guderians strid att ta ett brohuvud och behålla det tills infanteridivisionerna kunde överta försvaret. Först därefter skulle pansarförbanden kunna få nya operativa uppgifter. Det som högre chefer, bland annat chefen för generalstaben, general Halder, var bekymrade över var risken för ett franskt flankanfall om pansarförbanden skulle fortsätta omedelbart åt väster sedan Meuse var passerad. Guderian hade dock under operationsplanens framtagande fattat tycke för ett av utkastet till planen som byggde på att man omedelbart skulle anfalla västerut utan uppehåll.

Det dilemma han stod inför var att han inte hade förband nog att både försvara brohuvudet vid Sedan och att fortsätta anfallet västerut med syfte att utnyttja den omfattande chock som hade uppstått hos fienden. Guderian förklarade att han ansåg risken värd att ta på grund av hur långsamt han upplevde att fransmännen reagerade och att minsta väntan skulle kunna skapa en situation som gynnade fienden. Han gick emot alla sina överordnade och anföll. Det blev en succé. På grund av olydnaden beseglades Frankrikes öde.¹⁸

I Arméreglemente Taktik står det: ”Situationer kan förekomma där chefen själv ändrar tilldelad uppgift för att bättre nå högre chefs syfte, dock ska detta rapporteras till högre chef.”¹⁹ Det som Guderian gjorde var dock något helt annat. För det första hade han diskussioner med både sin egen chef, von Kleist och armégruppchefen von Rundstedt. Båda förbjöd uttryckligen fortsatt anfall. Det var alltså inte fråga om ett ledningsvacuum som för Korthals.²⁰ Det var heller inte så att kommunikationen var dålig mellan Guderian och von Kleist, den hade fungerat tidigare då Guderian lyckats övertala sin chef att ändra stridsplanen bara dagen innan.²¹ Guderian bröt inte bara mot korttidskontraktet utan ändrade även långtidskontraktet när han

vägrade inordna sin egen armékårs agerande i de högre chefernas syften. Det kan hävdas att Guderian skapade ett eget kontrakt som baserades på en övertygelse om hur man bäst skulle vinna kampanjen i väst.

Jag har inte hittat något utrymme i svenska doktriner som ens tillnärmelsevis skulle ge plats för ett liknande agerande. Det fanns troligtvis inte heller något utrymme i dåtidens tyska doktriner för den typen av extrem olydnad. Men han lyckades och blev inte straffad utan fick till och med erkännande av sina chefer efteråt.²² Hur det hade gått vid ett misslyckande är en annan fråga. Hur Hitler hanterade generalerna i senare delen av kriget då det gick sämre ger en fingervisning. Redan 1941 ville han avskeda Guderian, när denne genomförde en taktisk reträtt mot hans vilja.²³

Den slitning som svensk uppdragstaktik har haft mellan tysk och bland annat fransk tradition har medfört en urvattnad kompromiss som innebär att uppdragstaktiken ibland reduceras till en metod för att ge order. Vi har i efterkrigstiden främst ansett att handlingsfriheten för underställda ska ligga i med vilka metoder de löser sin uppgift.²⁴ Jag försöker föreställa mig konsekvenserna av att en svensk brigadchef skulle bryta mot både arméchefens, överbefälhavarens och regeringens direkta order och förändra den egna uppgiften så att den går emot syftet med arméns strid. Det är svårt, men kanske skulle även en svensk brigadchef förlåtas om denne lyckades. Risken är dock att vederbörande blir avsatt på plats.

Fler länder, till exempel USA, Storbritannien och Israel, har länge strävat efter att införa uppdragstaktik som ledningskoncept. Dessa länder har alla likt Sverige sin egen tolkning och implementering av uppdragstaktiken. I första steget ska konceptet tolkas, sen ska systemet anpassas och integreras i rådande kultur och sammanhang och till sist ska det

bli till praxis i operationer. I alla dessa steg påverkar olika faktorer hur väl man implementerar konceptet, exempelvis förändringar i krigföringen, teknologi, personalpolitik, utbildning, träning och påverkan från samhället i övrigt.²⁵ Inget av nämnda länder, eller Sverige för den delen, har lyckats implementera uppdragstaktik fullt ut. Allt, från konkurrerande koncept till att de kulturella förutsättningar som jag nämnt tidigare i essän, har delvis saknats. Detta innebär att inget av länderna institutionaliserat uppdragstaktik fullt ut. Dock så har det otvetydigt varit positivt för samtliga nationer att gå mot uppdragstaktik som ledningsfilosofi, även om de inte nått hela vägen fram.²⁶ Jag drar därmed också slutsatsen att resan mot uppdragstaktik varit positiv också för Sverige.

Vilken organisationskultur som är eftersträvansvärd har jag nämnt innan, men vilka *människor* är det som ska leda svenska armén med den fastställda ledningsfilosofin, således *uppdragstaktik*? Om vi inte har rätt officerare på slagfältet när kriget kommer, så spelar det ingen roll vad som står skrivet om ledningsfilosofi i våra doktriner. De bästa officerarna har hög intelligens. Den moderna stridens mönster och dynamik är mycket komplexa, och befälhavaren har ingen möjlighet att överblicka sitt förband. Detta gör att moderna framgångsrika chefer tenderar att vara intuitiva tänkare som har fallenhet för abstrakt och konceptuellt tänkande. Vidare har framgångsrika chefer förmåga att reflektera över sitt handlande och bär med sig lång erfarenhet.²⁷

Det verkar som om den preussiska militärkulturen som skapade *auftragstaktik* också fick fram rätt människor som chefer. De tyska officerare som fanns vid krigets början var de som sedermera blev generaler, få byttes ut på grund av underprestation, men ett stort antal stupade. Det fanns inga särskilt unga generaler ens vid krigsslutet. Det står i skarp

kontrast till brittiska armén som hade uppenbara problem med sitt befordringssystem i fredstid. Det medförde att ett stort antal av generalerna helt enkelt underpresterade i början på kriget. En tredjedel försvann, en tredjedel fick aldrig mer befälet vid fronten och en tredjedel fortsatte normal karriär.²⁸ Det återstår att se huruvida det svenska befordringssystemet är rätt eller om vi också har en diskrepans mellan vilka egenskaper som krävs i krigstid och vilka egenskaper som ger befordring i fredstid.

Slutsatser

I mitt utforskande av uppdragstaktikens gräns för tillämpning i svenska försvarsmakten har jag kommit fram till att det troligtvis är så att vi inte når hela vägen fram till den uppdragstaktik som tyskarna uppvisade 1940. Sverige har sin alldeles egen version av uppdragstaktiken. På en skala mellan fransmännen 1940 och tyskarna 1940 så hamnar vi dock närmare tyskarna, i varje fall om man ska tolka reglementen och doktriner. Det är helt klart att vi nyttjar uppdragstaktik med uppdragsstyrning för att få *effekt i tid och rum* men det är inte helt klart om vi i praktiken har rätt ledningskultur och det är inte alls säkert att vi har rätt *människor*. Ett försiktigt svar på frågeställningen om gränsen för svensk tillämpning av uppdragstaktik blir: I höjd med löjtnant Korthals men hitom general Guderian.

Avslutningsvis några personliga tankar om hur man kan skapa militära chefer som kan nyttja uppdragstaktikens fulla potential. Teorin som förklarar hur man utvecklar expertis säger att individer kan bli experter om tre förutsättningar finns: Den första är frånvaro av diskvalificerande egenskaper. Utifrån det som tidigare diskuterats i essän om framgångsrika militära chefer så skulle diskvalificerande egenskaper kunna vara

frånvaro av tillräcklig intelligens och oförmåga att tänka intuitivt och abstrakt. Den andra förutsättningen är att det måste finnas möjligheter att lära sig något. Det vill säga det måste finnas övningar eller skarp verksamhet där uppdragstaktik kan tillämpas. Det tredje och mest kritiska är den enskildes vilja att lära sig. Det är det som gör att expertis kan utvecklas i slutändan.²⁹

Lösningen är till synes enkel för svenska armén. Officersrekryteringen bör inriktas på att hitta rätt ”råmaterial” med potential för utvecklandet av expertis avseende truppföringsförmågan. Sen bör förbanden öva mycket och öva rätt. William S Lind förordar starkt att övningar ska vara av fri karaktär, det vill säga låta förbanden krocka i terrängen utan onödiga yttre styrningar.³⁰ Då kommer vi att träna chefers initiativförmåga

och kreativitet och alla stridens friktioner och osäkerheter. Då kommer uppdragstaktiken att komma till sin rätt som ledningsfilosofi och då kommer det att finnas möjligheter för chefer att utveckla truppföringsexpertis inom uppdragstaktikens ram. Sen behöver vi ha ett befordringssystem som också beaktar uppvisad förmåga på dessa övningar. Vissa hävdar till och med att slag inte vinnas på slagfältet utan egentligen i skedet när förbanden utbildas och tränas.³¹ Det är alltså enda vägen framåt.

Att öva rätt är också att öva de högre taktiska nivåerna på samma sätt. Det räcker nämligen inte att blott skriva ordet *uppdragstaktik* i en doktrin.

Författaren är major och tjänstgör för när som sektionschef i K 3 regementsstab.

Noter

1. *Arméreglemente Taktik*, Försvarsmakten, Stockholm 2013, s 57.
2. *Militärstrategisk Doktrin – MSD 16*, Försvarsmakten, Stockholm 2016, s 68.
3. Frieser, Karl-Heinz: *The Blitzkrieg Legend: The 1940 Campaign in the West*, Naval Institute, Annapolis, MD 2005, s 348.
4. Op cit, *Militärstrategisk Doktrin – MSD 16*, se not 2, s 5.
5. Shamir, Eitan: *Transforming Command: The Pursuit of Mission Command in the U.S., British, and Israeli Armies*, Stanford University Press, Stanford, CA 2011, s 52-53.
6. Friedman, Brett A: *On Tactics: A Theory of Victory in Battle*, Naval Institute Press, Annapolis, MD 2017.
7. Ibid, s 112-116.
8. Op cit, Shamir, Eitan, se not 5.
9. Ibid, s 25-27. Författarens egen översättning.
10. Op cit, *Arméreglemente Taktik*, se not 1, s 102-103.
11. Ibid, s 103-104.
12. Lind, William S: *Maneuver Warfare Handbook*, Westview, London 1985, s 13-14.
13. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 3, s 165-167, 195.
14. Op cit, Friedman, Brett A, se not 6, s 119.
15. Op cit, *Arméreglemente Taktik*, se not 1, s 103.
16. Palmgren, Anders och Wikström, Niklas: ”Uppdragstaktik och Auftragsaktik” i Thunholm Peter; Widén Jerker och Wikström, Niklas (red): *Militära Arbetsmetoder: En lärobok i krigsvetenskap*, Universus Academic Press, Malmö 2018, s 79.
17. Weissmann, Mikael och Ahlström, Peter: ”Endast genom anfall kan ett avgörande nås: Varför dominerar offensiven militärt taktiskt tänkande?”, *KKrVAHT*, 2. häftet 2017, s 9. Se även Weissmann, Mikael och Ahlström, Peter: ”Mirror, mirror on the wall, who is the most offensive of them all? – Explaining the offensive bias in military tactical thinking”, *Defence Studies*, vol 19 no 2 2019, s 170-188.
18. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 3, s 193-97.
19. Op cit, *Arméreglemente Taktik*, se not 1, s 61.
20. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 3, s 207.
21. Ibid, s 155.
22. Ibid, s 207.
23. Op cit, Shamir, Eitan, se not 5, s 52.
24. Op cit, Palmgren, Anders, se not 16, s 25.
25. Op cit, Shamir, Eitan, se not 5, s 3-7.
26. Ibid, s 201-203.
27. Storr, Jim: *The Human Face of War*, Continuum, London 2009, s 155.
28. Ibid, s 156-58.
29. Ibid, s 161.
30. Op cit, Lind, William S, se not 12, s 45.
31. Op cit, Friedman, Brett A, se not 6, s 191.

Teknologiska systems inverkan på taktiken

av Alicia Alkert

Resumé

The theme of this paper is "defending important values is important but relative to the behavior of an opponent, what is important in time and space? How to reclaim the initiative in a defensive battle when trapped in ones fort?" This is reminiscent of the German invasion of France in 1940. The French defeat was, according to Meir Finkel, a result of a dogmatic doctrine, development of defensive weapons system and a focus on firepower and protection. Meir Finkel's analysis is applied in the paper at the tactical level through the illustration of the 55th Infantry Division that defended the Sedan sector. B. A. Friedman's definition of tactics is then used as a framework to examine how the focus of technological systems could affect tactics. The result shows that an emphasis on systems could affect the human factor in tactics in an unfavorable way. If the technology is the center for designing tactics it will also represent what is important. This in turn affects what constitutes the effort in basic training, exercises and organization. The consequences for the 55th infantry division were a loss of initiative, morale and will since human characteristics were subordinate to the system. The result could be relevant for the Swedish army today. "A system of systems" is a frequently used phrase to describe tactics but what affect could this have? Are we trained to re-evaluate what is important and to regain the initiative or will we be trapped in system thinking?

DENNA ESSÄ TAR sig an temat "Att försvara viktiga värden är viktigt, men relativt en motståndares agerande vad är viktigt i tid och rum? Hur återta ett initiativ i en avvärjande strid när man fastnat i sitt fort?" Essän tar sitt historiska avstamp i den tyska invasionen av Frankrike våren 1940. Efter erfarenheterna från första världskriget inriktades den franska doktrinen mot defensiven med målsättningen att spara liv vilket skulle uppnås genom massiv eldkraft och skydd.¹ När den tyska invasionen var ett faktum mötte Frankrike en motståndare som inte alls uppträdde på det sätt som var förutsett. Tyskarna utmanövrade fransmännens ledning, fortifikationer och vapensystem vilket gjorde de senares tyngdpunkt irrelevant. Tyskarnas oväntade uppträdande kombinerat med en övertro på

den egna doktrinen resulterade i ett passivt franskt uppträdande där initiativet aldrig kunde återtas.²

Viktiga värden har här översatts till fortifikationer och vapensystem då de för fransmännen var av både politisk och militär vikt. Maginotlinjen hade marknadsförts som ogenomtränglig, vilket tillskrevs fortifikationserna stor betydelse.³ Att förlora fortifikationer kan bedömas som fransmännens kritiska sårbarhet vilken kunde påverka moralen och viljan till fortsatt strid för hela det franska folket. "Fastnat i sitt eget fort" tolkas både fysiskt och metaforiskt. Fysiskt som fransmännens oförmåga att återta initiativet eller utveckla tempo på grund av att de var låsta till sina fortifikationer; metaforiskt där fortet utgörs av en endimensionell doktrin och

oförmågan att tänka utanför givna ramar. Den fråga som denna essä ämnar besvara blir således hur påverkar teknologiska system taktiken?

Analysverktyg

För att besvara frågeställningen krävs en förståelse för begreppet taktik. I Arméreglemente Taktik definieras det som ”en sammanfattande benämning på de över tiden varierande medel och metoder som används för att i varje situation nå ett bestämt syfte med striden och övrig verksamhet”.⁴ En mer detaljerad bild av taktikens innebörd ger Brett A Friedman som beskriver nio teser indelade i tre grundsatser som syftar till att uppnå den taktiska segern. Den Fysiska grundsatsen som utgörs av medel består av teserna manövern, kraftsamling, tempo och eldkraft vilka syftar till att uppnå effekter i den mentala grundsatsen. Den mentala grundsatsen består i sin tur av vilseledning, överraskning, förvirring och chock, vilka ska leda till målet. Det taktiska målet beskriver Friedman som kollaps av den sista grundsatsen, moralisk sammanhållning.⁵ Friedmans teori ramar därmed in begreppet taktik och skapar en utgångspunkt för den taktiska analysen i essän.

Ramverket för analysen av teknologins inverkan på stridsfältet nyttjar Meir Finkels teorier och framförallt hans historiska analys om anledningarna till Frankrikes fall. Finkel menar att en avgörande faktor till förlusten var den franska övertron på den defensiva teknologin i form av bunkrar och vapensystem.⁶ Essän bryter ner Finkels resultat till taktisk nivå med hjälp av Friedmans definition av taktik och med det historiska exemplet utgående ifrån den franska 55 infanteridivisionen vid Meuse. Resultatet av analysen kommer därefter att appliceras i svensk nutida kontext med syftet att un-

dersöka den svenska arméns förmåga att omsätta teknologi till taktik.

Analysen är uppbyggd i tre delar utifrån Friedmans grundsatser med början på fysiska, därefter mentala och slutligen moraliska grundsatser. Varje del inleds med en historisk skildring där Finkels analys av Frankrikes fall appliceras på taktisk nivå (55 divisionen) i syfte att identifiera teknologins inverkan på taktiken. Varje del övergår sedan till att omsätta den historiska analysens resultat i svensk nutida kontext. Essän avslutas med en sammanfattning, slutsatser och diskussion.

Analys

Fysiska grundsatser

Fransmännens doktrin bestod av ett metodologiskt krigföringskoncept med linjärt uppbyggda förband och centraliserad ledning.⁷ Doktrinen var ett resultat av första världskrigets erfarenheter om defensivens fördelar, utvecklingen av defensiva vapensystem och eldkraft samt behovet av skydd.⁸ Övervärderingen av defensiv eldkraft och system syftande till att minimera förluster kom att bli en av anledningarna till Frankrikes fall 1940.⁹

På taktisk nivå var fransmännens syn på manöver 1940 lika med förflyttning av förband i syfte att uppnå eldkraft i ett visst område.¹⁰ Det var inte genom manövrering och motanfall som striden skulle vinnas utan det var genom att stoppa motståndaren med fortifikationer och eldkraft.¹¹ Sedansektorn som bemannades av 55 infanteridivisionen utgjorde ett typexempel på doktrinen innebörd då anledningen till den taktiska förlusten vid Sedan framförallt berodde på avsaknad av manöver, tempo och förmåga till kraftsamling.¹² Oförmågan till kraftsamling var ett resultat av förlorat tempo i form av långsam beslutsfattning. Tempo i sin tur åstadkoms

inte, på grund av motståndarens manöver och det egna statiska uppträdet.¹³ Enligt Finkel berodde därmed den taktiska förlusten avseende fysiska grundsatser främst på oförmågan att utveckla taktik i samma takt som teknologin.¹⁴

Sveriges doktrin idag kan också tolkas som defensiv. Där står det ”Att undvika att förlora ensamma och vinna tillsammans”.¹⁵ Fransmännen var övertygade om att försvaret skulle hålla, precis som att vi enligt Militärstrategisk Doktrin 2016 diskursivt är övertygade om att vi ska få stöd från tredje part. Vilka konsekvenser kan tilltron till tredje part innebära för egen manöver och tempo? Kan vi hamna i en situation där vi förblir passiva i väntan på något som aldrig kommer att ske?

För att undvika att bli utmanövrerad på taktisk nivå till trots för en defensiv doktrin, tillämpar den svenska armén manöverkrigföring¹⁶ till skillnad från fransmännens statiska strid. Enligt William S Lind vilar manöverkrigföringskonceptet på tre principer; decentralisering, vilket syftar till att agera snabbare än motståndaren, accepterandet av förvirring och oordning, samt undvikandet av mönster och förutsägbarhet.¹⁷ Även om det finns tydliga spår av Linds definition i Arméreglemente Taktik (AR Taktik) finns en tydlig skillnad. Medan Lind menar att manöverkrigföring syftar till att agera snabbare än motståndaren genom att man kommer innanför dennes beslutscykel¹⁸ menar AR Taktik att manöverkrigföring syftar till systemchock och systemkollaps. Vidare står det i AR Taktik att ”När motståndaren utgörs av ett system kan hans förmåga till samordning och fortsatt strid påverkas genom att vi bekämpar vitala sårbara funktioner som systemet är beroende av”.¹⁹ Citatet blir relevant i frågan om teknologins innebörd i svensk taktik. Där framgår det att ”motståndaren utgörs av ett system” och att fokus ligger på

att bekämpa sårbara funktioner.²⁰ Frågan är om detta inte är en projicering av oss själva på motståndaren? Ser vi på oss själva ytterst som ett system?

Talesättet ”system av system” är av egen erfarenhet frekvent förekommande i taktiska diskussioner och svensk taktik grundar sig till stor del på kombinerade vapen och vapen i samverkan.²¹ Detta är även centralt i Linds beskrivning av manöverkrigföringen men också i Finkels teori om flexibilitet.²² Frågan är om vi i Sverige inte snedvridit betydelsen av kombinerade vapen så pass att system av system blivit mer centralt än uppdragstaktiken som egentligen utgör grunden i manöverkrigföring?²³ Eitan Shamir definierar uppdragstaktik som en organisationskultur bestående av doktrin, kompetens, träning, utbildning m m vilka alla syftar till en decentraliserad ledning där underställda ges frihet och möjlighet att fatta snabba beslut.²⁴ Kan en organisation som beskriver sig själv som ”system av system” verkligen tillämpa uppdragstaktik eller är det rent av motsäggelsefullt? Vidare skriver också Shamir att teknologins inverkan på ledningsfunktionen inneburit uppdragstaktikens död.²⁵ Vilken taktik och ledningsfilosofi vilar vi oss i så fall på idag?

Frankrike hade enligt Finkel svårt att utveckla taktiken i samma takt som teknologin. Den dogmatiska doktrinen inskränkte förmågan att uppnå full effekt av nya system. I Försvarsmakten skulle jag påstå att teknologin omvänt styr taktiken, eller snarare kör över den och förbi taktiken. I synnerhet kopplat till ovanstående resonemang avseende ”system av system”. Att beskriva hur de fysiska grundteserna tar sig uttryck i den svenska taktiken blir därmed svårt. Om jag fick välja ett ord som skulle beskriva svensk taktik hade jag valt systemkrigföring snarare än manöverkrigföring. Inte för att vi saknar förmågan till manöver, tempo, kraftsamling

och eldkraft utan snarare på grund av att det saknas ett teoretiskt koncept som överensstämmer med praktiken. Likt fransmännens försvarssystem upplever jag att vi eftersträvar och söker teknologi som ska täcka alla luckor och inneha överlappande förmågor vilket i grunden är en teoretiskt och praktiskt god tanke. Men frågan är: går detta till överdrift? Vad händer om vi bygger vår taktik runt system istället för människan? Vad händer då om systemet fallerar eller görs irrelevant? Kommer chefer ha kompetens, erfarenhet och kreativitet för att ta initiativ eller kommer vi bli utmanövrerade likt fransmännen?

Mentala grundsatser

Initiativ är enligt min åsikt till stor del något mentalt. Det handlar om känslan av att kunna påverka. En känsla som i sin tur grundar sig utifrån kompetens, erfarenhet och kreativitet i kombination med ett klimat som medger initiativ. Frankrikes centraliserade ledning och endimensionella doktrin gav inte särskilt mycket handlingsfrihet till lägre nivåer vilket ledde till fullständig överraskning för 55 divisionen när tyskarna tog sig över Meuse.²⁶ Utifrån Friedmans teser påverkades de inom alla fyra områden:

Vilseledning genom det initiala anfallet mot Nederländerna och Belgien.²⁷ *Överraskning* genom projicerandet av en förmåga i form av flygbekämpning som 55 divisionen var mentalt oförberedd på.²⁸ *Förvirring* genom det höga tempot och det upplevda okonventionella uppträdandet²⁹ och slutligen *chock* som ledde till ett psykologiskt paralyserat tillstånd.³⁰ Fransmännen och den 55 divisionen lyckades aldrig återhämta sig enligt Meir Finkels analys. Oförmåga till flexibilitet och däri återhämtning grundade sig enligt Finkel i övertro på den egna förmågan, en endimensionell doktrin, övertro på vapen och system som minimerar förluster samt centraliserad

ledning.³¹ För essäns relevans lyfts här två perspektiv fram för vidare analys, och de är övertron på vapen och vapensystem samt den centraliserade ledningen. Anledningen till den centraliserade ledningen var den tidigare nämnda metodologiska doktrinen som krävdes för att få systemen att fungera.³² Ur det hänseendet kan det tolkas som att systemet var viktigare än individens eller chefers förmåga att ta initiativ.

Vad är viktigt i armén idag, initiativet eller systemet? Manöverkrigföringen och uppdragstaktiken förespråkar delegerat initiativ till lägre nivåer.³³ Att återhämta sig mentalt från överraskning kräver handlingskraftiga chefer som kan ta initiativ, men för det krävs i sin tur ett ömsesidigt förtroende för kompetens mellan chefer.³⁴ Frågan blir; har vi det förtroende för chefer som krävs för att tillämpa uppdragstaktik inom ramen för manöverkrigföring? En personlig reflektion är att vi har relativt lågt förtroende för den nuvarande grundutbildningen, officersutbildningen och karriärsystemet. Resultatet av ett lågt förtroende för chefer blir centralisering och tillit till system snarare än chefer, likt fransmännen. I en svensk kontext tar det sig uttryck genom att systemets funktion överordnas individens förmåga. En svaghet mentalt blir således att om tilliten till förmågan är uppbyggt på systemet, likt fransmännens förtroende för maginotlinjen, faller den mentala styrkan om systemet faller. Finkel citerar Rommel som menar att ”armén är ett instrument för improvisation”.³⁵ Hur mycket improvisation och initiativ finns det utrymme för i den svenska systemkrigföringen?

Moraliska grundsatser

Tillit men framförallt förtroende är ord som kan återfinnas i begreppet moralisk sammanhållning. Ett begrepp som tycks vara relativt svårdefinierat. För essän kommer

citater av Ardant du Picq att vara målande för analysens fokusområde avseende moraliska faktorer. Citatet lyder:

Four brave men who do not know each other will not dare to attack a lion. Four less brave, but knowing each other well, sure of their reliability and consequently of mutual aid, will attack resolutely.³⁶

Citatet är applicerbart på 55 divisionens situation 1940. På grund av ett rotationssystem bestående av konstruktionsarbete, lantbruksarbete och stridsträning cirkulerade enskilda kompanier till olika sektorer. Kompanierna byggde därmed fortifikationer på en plats, tränade på en annan och sattes in för att försvara en tredje. 295 infanteriregementet, (del av 55 infanteridivisionen) grupperat i Torcy utgör ett tydligt exempel. Det bestod av soldater från fyra olika kompanier, som i sin tur kom från tre olika bataljoner, vilka i sin tur tillhörde tre olika regementen.³⁷ Förutom de uppenbara nackdelarna som uppstår i förberedelser för att försvara en viss terräng uppstod också en splittring i moralisk sammanhållning.

Finkel beskriver inte vikten av sammanhållning för att uppnå flexibilitet men han beskriver istället vikten av träning.³⁸ Inom ramen för träning anser jag att kopplingen till moralisk sammanhållning finns. Det är under träning och övning vi utsätts för påfrestningar, lär känna oss själva, lär känna våra kamrater och uppnår effektivitet. Det är också genom träning vi hittar förtroende för varandras kompetens och förmåga. Träning och övning är enligt egna erfarenheter avgörande för både effekt och sammanhållning. Även Lind erkänner träningens och övningens betydelse då han beskriver stridsteknik som vital för taktisk framgång inom ramen för manöverkrigföringen³⁹ och alla som har utbildat och truppfört vet att stridsteknik

färdighet både tar tid, kräver träning och är en färskvara. Framförallt krävs samövning och det är med en enad, sammanhållen styrka högst effekt kan nås.

Tyvär är min uppfattning att vi sällan når dit idag. Likt den 55 divisionens rotations-system som gjorde den mänskliga faktorn underordnat systemet,⁴⁰ flyttas soldater mellan funktioner för att täcka systemluckor. Jag har personlig erfarenhet av att som chef i princip aldrig ha övat med exakt samma uppsättning officerare och soldater två övningar i rad. Officerare flyttas runt för att fylla luckor och soldater flyttas runt för att bemanna nödvändiga system. Funktioner och system blir därmed viktigare än både enheten, effekten och sammanhållningen.

Slutsatser och diskussion

Essän har med utgångspunkt från teknologins inflytande problematiserat taktikens utformning. Som ledstång har Friedmans taktiska teser nyttjats i syfte att rama in begreppet taktik, och Finkels teoretiska verktyg har applicerats för att isolera fenomenet. Essäns syfte har varit att undersöka hur övertro på teknologi inom taktikens ram kan resultera i brister avseende taktik, mental styrka och moralisk sammanhållning.

Inom den fysiska grundsatsen lyftes ett överdrivet förtroende för eldkraft och skydd upp för 55. divisionen vilket ledde till en defensiv doktrin och taktisk passivitet. En parallell dras därefter till dagens svenska defensiva doktrin och en upplevd systemfokusering vilket skulle kunna innebära en begränsning för tillämpning av manöverkrigföring och uppdragstaktik inom armén. Slutsatsen av den fysiska grundsatsen är att vi bör bejaka vad som är centralt i egen taktikutveckling i syfte att undvika systemkrigföring vilken kan medföra en risk i form av begränsat handlingsutrymme och initiativ.

De två sistnämnda utgör ledord för analysen av grundsatsen mental styrka. Där visar analysen att ömsesidigt förtroende mellan chefer är avgörande för att skapa decentraliserad ledning vilket möjliggör handlingskraft och initiativ i syfte att undvika att bli fast i sitt fort, oavsett om fortet är fysiskt eller metaforiskt. Fransmännen utgör ett exempel där de fysiska faktorerna dominerat taktiken vilket skapade en mental svaghet. Slutsatsen blir således att förtroende skapas för det som är centralt i utformningen av taktik. Risken med förtroende för system istället för individer är att den mentala styrkan fallerar om systemet ger vika.

En övertro på teknologin visades relaterat till moralisk sammanhållning där system prioriterats före förmåga. Där exemplifieras 55 divisionens rotationssystem med paralleller till dagens behov av att täcka vakanser för att få systemen att fungera. Slutsatsen är att vi tenderar att lägga störst fokus bakom det som är centralt för taktiken. Det är taktikens kärna som skapar vår kultur, våra normer och som ger oss en känsla av vad som är viktigt. Taktiken är det vi enas bakom, och risken med att enas bakom system är förminskandet av den mänskliga faktorn och låt oss härvid inte glömma att krig ytterst är en mänsklig företeelse.

Med ovanstående sammanfattning har essän svarat på frågeställningen hur teknologiska system påverkar taktiken. Å andra sidan skulle det troligtvis vara mer korrekt att uttrycka essäns resultat som ”ett sätt att se på hur teknologiska system kan påverka taktik”. Då egna erfarenheter varit relevanta för resonemanget är essäns resultat mer en spegling av personliga erfarenheter snarare än generaliserbara svar. Vidare bör tekno-

logins betydelse i positiv bemärkelse aldrig negligeras. Teknologi kommer alltid att vara dimensionerande för krigföringen, men vi behöver vara uppmärksamma på hur detta påverkar alla aspekter av taktiken. Enligt Finkel fanns en stor skillnad mellan Frankrike och Tyskland under andra världskriget och det var hur väl man lyckats integrera stridsvagnen som system i taktiken.⁴¹ Frågan vi behöver ställa oss är om vi är fransmän eller tyskar i vår förmåga att omsätta teknologi till taktik?

Essäns tema har varit ”att försvara viktiga värden är viktigt men i relation till en motståndare, vad är viktigt i tid och rum? Hur återta initiativet i en avvärjningsstrid om du är fast i ditt fort?” Essän har genom ett fokus på teknologi försökt illustrera hur vi kan riskera att fastna och förlora den mänskliga aspekten av krigföring och taktik. Systemtänket i taktiken är ett viktigt värde men det är enbart genom mänskligt tänkande och handlande som vi kan värdera, omvärdera och återta ett initiativ.

Uppdragstaktiken bör stå i centrum för taktikens och teknologins utveckling. Uppdragstaktiken sätter människan i centrum och det är bara hon som kan vara kreativ och få ut större effekter av ett system än vad systemet var skapt för.

Författaren är major och tjänstgör vid HKV LEDSPERS med fokus på utvecklingsfrågor inom ramen för Forsvarsmaktens personalförsörjning.

Noter

1. Finkel, Meir: *On Flexibility: Recovery from Technological and Doctrinal Surprise on the Battlefield*, Stanford University Press, Stanford, CA 2011, s 212.
2. Ibid, s 206.
3. Frieser, Karl-Heinz: *The Blitzkrieg Legend: The 1940 Campaign in the West*, Naval Institute, Annapolis, MD 2005, s 250.
4. *Arméreglemente Taktik 2013*, Försvarsmakten, Stockholm 2013, s 19.
5. Friedman, Brett A: *On Tactics: a Theory of Victory in Battle*, Naval Institute Press, Annapolis, Md 2017, s 23-24.
6. Op cit, Finkel, Meir, se not 1, s 205.
7. Ibid, s 11-12.
8. Ibid, s 212-213.
9. Ibid, s 205.
10. Ibid, s 217.
11. Ibid, s 213.
12. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 3, s 232.
13. Op cit, Finkel, Meir, se not 1, s 206.
14. Ibid, s 210.
15. *Militärstrategisk Doktrin – MSD 2016*, Försvarsmakten Stockholm, 2016, s 55.
16. Ibid, s 58.
17. Lind, William S: *Maneuver Warfare Handbook*, Westview, Boulder, CO 1985, s 6-7.
18. Ibid, s 6.
19. Op cit, *Arméreglemente Taktik 2013*, se not 4, s 35.
20. Ibid, s 35.
21. Op cit, *Militärstrategisk Doktrin – MSD 2016*, se not 15, s 62.
22. Op cit, Lind, William S, se not 17, s 20; Finkel, Meir, se not 1, s 84.
23. Ibid, Lind, William S, s 13.
24. Shamir, Eitan: *Transforming Command: the Pursuit of Mission Command in the U.S., British, and Israeli Armies*, Stanford University Press, Stanford, CA 2011, s 26-27.
25. Ibid, s 166.
26. Op cit, Finkel, Meir, se not 1, s 11-12.
27. Ibid, s 205.
28. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 3, s 158.
29. Op cit, Finkel, Meir, se not 1, s 206.
30. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 3, s 158.
31. Op cit, Finkel, Meir, se not 1, s 205.
32. Ibid, s 214.
33. Op cit, Lind, William S, se not 17, s 91.
34. OP cit, Shamir, Eitan, se not 24, s 26.
35. Op cit, Finkel, Meir, se not 1, s 104.
36. Op cit, Friedman, Brett A, se not 5, s 89.
37. Ibid, s 151.
38. Op cit, Finkel, Meir, se not 1, s 226.
39. Op cit, Lind, William S, se not 17, s 25.
40. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 3, s 152.
41. Op cit, Finkel, Meir, se not 1, s 208.

Konceptuell och kognitiv flexibilitet

Vad krävs för att vi ska kunna återhämta oss från överraskning?

av Jan-Åke Andersson

Resumé

How should the conceptual, doctrinal, cognitive and command flexibility be developed for the Swedish officers to be able to recover from surprise? The Swedish doctrine describes that we will be surprised in some way in case of an attack and that we should be able to recover from this initial surprise and recapture the initiative. If Sweden should be able to fight a war with a balance between offensive and defensive where the initiative is recaptured, quick decisions at the operational and tactical level are required, demanding decentralized command and control and well-trained commanders. An open constructive discussion and debate is required within the Armed Forces to develop conceptual and doctrinal flexibility. It is through these discussions and debates that understanding and development of current and future doctrines, regulations and manuals are created.

DEN 10 MAJ 1940 påbörjade Tyskland västfälttåget mot Frankrike. Efter endast 57 timmar hade tåterna nått fram till Meuse.¹ Det tyska anfallet fortsatte med samma intensitet, och den 15 maj kollapsade den franska fronten längs Meuse.² Fransmännen hade mött en fiende som fortsatte sitt anfall kontinuerligt, vilket innebar att de aldrig fick tid till att återhämta sig. Deras metodiskt planerade försvars- och fördröjningsstrid förvandlades till en vild kamp när de ställdes inför den förvirring som det moderna kriget skapade.³ Vilka faktorer var det som ledde till detta katastrofala resultat för fransmännen?

Utifrån essätemat ”Att dimensionera ett avvärjande försvar mot en okänd motståndare kräver fantasi och flexibla förband med kompetenta ledare!” analyseras det militärteoretiska begreppet *flexibilitet* med fokus på kompetenta officerare och förband i kontexten *avvärjningsstrid* mot en *okänd motståndare*. Inledningsvis definieras begreppen med hjälp av militärteori och empiri från det historiska exemplet 1940. Därefter ana-

lyseras begreppen mot nuvarande situation i Sverige och slutligen presenteras de viktigaste slutsatserna av denna analys. De frågor som essän försöker svara på är: vilken *konceptuell, doktrinär, kognitiv och ledningsflexibilitet* finns i Sverige idag och hur bör dessa delar utvecklas för att svenska officerare ska kunna återhämta sig från överraskning?

Flexibilitet

Begreppet flexibilitet beskrivs på olika sätt i militärteoretisk litteratur. Collins talar om en krigföringsprincip där flexibilitet utgör grunden för att man inte endast använder sig av en plan utan har flera olika handlingsalternativ, beroende på att ingen kan förutse allt som påverkar en strid.⁴ Friedman menar att flexibilitet är något som bättre passar in som en princip vid planering, mer än vid själva genomförandet av striden.⁵ De båda förklaringarna av begreppet flexibilitet liknar varandra och har bara vissa nyansskillnader avseende vilken tyngd man ger begreppet.

Finkel beskriver begreppet flexibilitet på ett annat sätt, han menar att flexibilitet skapar möjligheten till återhämtning från doktrinär och teknologisk överraskning. Han beskriver begreppet flexibilitet i fyra olika perspektiv: *Konceptuell och doktrinär flexibilitet, organisatorisk och teknologisk flexibilitet, kognitiv- och ledningsflexibilitet* samt *lessons learned-mekanismer och snabb återanpassning*. Detta sätt att se på flexibilitet skapar en djupare och bättre förståelse för begreppet flexibilitet och behovet av detta i en organisation. I denna essä fördjupas analysen av två av Finkels perspektiv: *Konceptuell och doktrinär flexibilitet samt kognitiv- och ledningsflexibilitet*.

Konceptuell och doktrinär flexibilitet

Finkel menar att Konceptuell och doktrinär flexibilitet är den mest betydelsefulla av de fyra perspektiven och utgör en form av grund. Denna flexibilitet består av två fundamentala delar, där den första består av tolerans för okonventionella idéer även om de strider mot den accepterade bilden. Den andra delen är att den rådande doktrinen är multifunktionell och hanterar stridens alla komponenter (offensiv, defensiv, anfall och försvar) på ett likvärdigt sätt även om den övergripande tanken är antingen offensiv eller defensiv. Ett land kan trots sin offensiva vilja tvingas in i en defensiv och om doktrinen inte hanterar detta i grunden kommer flexibiliteten att vara svår att uppnå.⁶

Frankrikes konceptuella och doktrinära utveckling under mellankrigstiden hade utvecklats från landets erfarenheter från första världskriget. Debatten om fransk doktrin var livlig under 1920-talet, men minskade under 1930-talet.⁷ 1935 begränsade Gamelin det militära skrivandet och krävde att allt som

skrevs skulle godkännas innan det publicerades.⁸ Till exempel förbjöd det franska stridsvagnsreglementet från 1937 att det diskuterades om mekaniserade divisioner och att exploatera ett lyckat genombrott.⁹ Dessa begränsningar visar på bristen för en öppen och livlig debatt vilket hämmar utvecklingen av en konceptuell flexibilitet. Den franska doktrinen var defensiv 1940, och den vilade på två koncept – eldkraft och det metodiska anfallet – vilket innebar att det var artilleriet som ”tog” terräng och infanteriet som besatte terrängen.¹⁰ Balansen i den franska doktrinen var ojämn och den kunde nästan enbart hantera ett defensivt uppträdande vilket innebar att man inte hade någon doktrinär flexibilitet. Utifrån den konceptuella och doktrinära flexibiliteten kan det konstateras att Frankrike hade tydliga brister på båda planen vilket var två faktorer till att de misslyckades i maj 1940.

Kognitiv och ledningsflexibilitet

Finkel skriver att kognitiv- och ledningsflexibilitet baseras på konceptuella och doktrinära delar. En flexibel doktrin ställer höga krav på kognitiv flexibilitet hos cheferna och de ledningssystem som tas fram för att ge stort spelutrymme för cheferna på slagfältet. Kognitiv flexibilitet är en psykologisk del där den militäre befälhavaren snabbt kan fatta beslut utifrån rådande situation och genom detta återhämta sig från den initiala överraskningen.¹¹ Ledningsflexibilitet skapar möjligheter för en chef att fatta rätt beslut vid rätt tillfälle. Viktigt i detta perspektiv är att se vilka beslut som en chef får fatta självständigt och vilka som måste fattas utifrån högre chefs beslut, det är i denna kontext ledningsflexibiliteten ska ses.¹²

Det finns flera exempel från maj 1940 där dessa brister avseende kognitiv- och ledningsflexibilitet resulterar i felaktiga beslut eller icke-beslut. I inledningen ser Gamelin att tyskarnas anfall genomförs exakt som fransmännen har förutspått och fattar beslutet att igångsätta det franska anfallet in i norra Belgien. När det senare kom in rapporter om tyska pansarförband i Ardennerna avvisades dessa med ironiska kommentarer. Trots dessa rapporter var de franska officerarna övertygande om att de tyska förbanden skulle fastna i Ardennerna eller vid Meuse.¹³ Denna beslutsgång visar på bristerna i den kognitiva flexibiliteten hos den högsta franska militära ledningen. Det metodiska anslaget, som Frankrike använde som doktrinär grund vid offensiv, krävde samordning på högsta nivå mellan stora artilleristyrkor och infanteriet. Detta innebar att det inte skulle tas några initiativ på lägre nivå utan anfallet skulle ske mycket samordnat.¹⁴ Denna rigida ledningsfilosofi är raka motsatsen till den ledningsflexibilitet som Finkel beskriver och leder till att officerare och soldater på lägsta nivå inte tar några egna beslut, trots att de ser tillfällen där de skulle kunna göra det, vilket inte skapar några möjligheter att förändra rådande strid.

Avväjningsstrid

Avväjningsstrid genomförs som en kombination av fördröjningsstrid, anfall och försvar.¹⁵ Avväjningsstrid mot en på marken framryckande motståndare ska kunna föras under lång tid och kräver mycket förberedelse.¹⁶ Dessa förberedelser innefattar bland annat fältarbeten för överlevnad, fördröjande fältarbeten och förövning.¹⁷ Striden tas upp tidigt, och hela områdets djup utnyttjas genom att motståndarens anfallskraft och handlingsfrihet minskas och han görs gripbar.¹⁸ Inom avväjningsområdet genomförs

strid med anfall och försvar med understöd av indirekt eld och omfattande fältarbeten.¹⁹ Clausewitz menar att en bra defensiv innehåller offensiva inslag så att defensiven inte bara blir en sköld utan en sköld som skapas genom skickliga hugg.²⁰ De franska förberedelserna i området kring Sedan var bristfälliga. Det fanns inte tillräckligt med minor utlagda i området och försvaret förövades inte tillräckligt.²¹ Den franska planen är tydligt defensiv, vilket väl stämmer överens med den tidigare beskrivna doktrinen.

Bristen på balans mellan offensiv och defensiv blir tydlig i slaget om Sedan där de franska förbanden blir fast i sina bunkrar, och inte samordnar sin strid, vilket får till följd att de tyska förbanden kan ta och bibehålla initiativet. Friedman menar att dynamiken mellan offensiven, defensiven och initiativet är ett av de viktigaste kontextuella koncepten en taktiker måste förstå.²² För att fransmännen skulle lyckas med sin avväjningsstrid i anslutning till Meuse borde de planerat för offensiva anfall inom avväjningsområdet för att kunna hindra det tyska anfallet.

Okänd motståndare – överraskning

Den tyska utvecklingen av rörlig strid var inte något nytt för Frankrike 1940, liknande strider hade genomförts vid anfallet mot Polen 1939. Det snabba, rörliga tyska anfallet med tydlig kraftsamling skapade en konceptuell kris för fransmännen då detta sätt att föra krig inte motsvarade deras metodiska föreställningar. Deltat mellan det upplevda och det tänkta skapade den värsta typen av överraskning – mental överraskning.²³ Denna typ av överraskning beskriver Friedman som grunden i sin teori för att nå en avgörande seger. Han menar att en taktiker ska använda de fysiska grunderna för att skapa

de mentala grundsatserna för att slutligen uppnå det moraliska sammanbrottet hos motståndaren.²⁴ Lind beskriver liknande tankar, men han beskriver också sina tankar utifrån ett defensivt agerande. Han menar att motanfallet är nyckeln till ett lyckat försvar och det är genom detta som en försvarare kan splittra en fiendes sammanhållning.²⁵ Utifrån dessa två delar kan det konstateras att det franska försvaret inte hade någon flexibilitet i att agera och återta initiativet då det inte genomfördes några motanfall mot tyskarna under de inledande dagarna av kriget. Detta resulterade i att de tyska förbanden fick ett stort brohuvud på väster sida Meuse och de kunde därefter fortsätta anfallet i västlig riktning mot kanalkusten. Vilka lärdomar kan vi i Sverige dra av detta?

Diskussion

I militärstrategisk doktrin 16 (MSD 16) beskrivs att ett väpnat angrepp ska mötas snabbt i syfte att vinna tid och skapa handlingsfrihet. Därefter ska försvarsoperationer syfta till att tillsammans med andra vinna kriget, alternativt enskilt undvika att förlora.²⁶ Vidare står det att en balans mellan offensivt och defensivt agerande ska säkerställa tillräcklig uthållighet för att man ska kunna fortsätta striden under lång tid med bibehållen handlingsfrihet och med alla till buds stående medel.²⁷ Det går också att läsa att vi måste kunna försvara oss med begränsade resurser när vi är i en strategisk efterhandssituation.²⁸ Denna skrivning innebär att Sverige som nation kommer att bli överraskad på något sätt vid ett väpnat angrepp och måste kunna återhämta sig från denna initiala överraskning och återta initiativet.

Svensk doktrin och reglementen innehåller vissa diskrepanser vilket kan skapa motsättningar mellan offensiven och defensiven. Skrivningen ”undvika att förlora enskilt”²⁹

kan innebära att det skapas en passivitet på militärstrategisk och operativ nivå medan vår offensiva kultur³⁰ skapar en alltför offensiv initiativkraft på taktisk nivå. De olika planerings- och ledningsmetoder³¹ som används inom Försvarsmakten har olika inneborende tempo, vilket skapar risker att en offensiv taktik kulminerar innan den operativa nivån blir medveten om detta. Dessa ytterligheter kan resultera i den förödande konsekvensen att vi förlorar kriget.

Ett led i att omhänderta denna diskrepans är den öppna diskussionen som Finkel förespråkar. Genom den kan en utveckling av doktriner, reglementen och handböcker ske. I Sverige finns denna diskussion i samband med att dokumenten skrivs, då de oftast går ut på remiss innan fastställande.³² Det sker dock inte någon öppen konceptuell och doktrinär diskussion inom den högsta ledningen i Försvarsmakten som redovisas för övriga, vilket kan upplevas som att det inte finns någon debatt i dessa frågor. Vid ett tillfälle 2018 fick det långtgående konsekvenser för en av debattörerna.³³ Oaktat rätt eller fel i sakfrågan sänder det signaler i organisationen som kan upplevas som hämmande för en öppen livlig och ifrågasättande diskussion.

För att lyckas med att hantera den inledande överraskningen krävs chefer med god kognitiv flexibilitet och en organisation som har en tydlig inbyggd ledningsflexibilitet. För att skapa dessa chefer krävs att de får öva i sina befattningar och att de utsätts för situationer som överraskar dem.³⁴ Idag övas inte våra chefer på bataljons- och brigadnivå på detta sätt, utan de är medvetna om vilka situationer som de kommer att övas i vid respektive övning.³⁵ Det är ofta så att de eller någon av deras stabsofficerare deltar i planeringen av övningen och genom detta skapar en tydlig genomförandeidé av övningen.³⁶ Detta sätt att träna våra förband skapar en trygghet för den enskilde

chefen men de övas inte i beslutsfattning i överraskande situationer. För att en chef ska kunna övas i att hantera överraskning måste en grundläggande kompetens finnas hos officeren. Denna utbildning och träning skapas under de inledande åren av anställningen, men det finns behov av att öva och träna den kognitiva flexibiliteten på alla nivåer så att hela organisationen klarar av att hantera överraskning och skapa möjlighet för att återta initiativet.

En konsekvens av att förändra våra övningar i denna riktning är att det kommer att finnas chefer som inte lyckas med att lösa sitt uppdrag och då måste det finnas acceptans för detta. Försvarsmakten behöver utvecklas till en mer utbildande, utvecklande och stödjande organisation för att skapa möjligheter för individer att våga pröva nya tankar och idéer, vilket kan leda till ett eventuellt misslyckande. Det viktigaste resultatet av dessa misslyckanden är att officeren drar lärdomar av det inträffade och utvecklar sin kognitiva flexibilitet i att hantera överraskande situationer. Friedman menar att övning och träning är så viktiga att slag inte vinnas på slagfältet utan genom träning, och då krävs att chefer och förband tränas på situationer som de kommer att uppleva på slagfältet.³⁷

Försvarsmaktens ledningsfilosofi är uppdragstaktik vilket innebär att chefer får tydliga uppdrag med långtgående mandat. Uppdragstaktiken bygger på starka egenskaper som initiativkraft, självständighet och vanan att samverka.³⁸ Uppdragstaktik när den utövas på ett tydligt sätt är grunden för en tydlig ledningsflexibilitet.³⁹ Sverige har dock ett arv som slits ”[...] mellan två oförenliga ideal – å ena sidan betydelsen av självständiga och initiativrika underställda å andra sidan betydelsen av centralstyrning och planmässighet in i minsta detalj”.⁴⁰ Ska Sverige kunna utkämpa en avväjningsstrid med en balans mellan offensiv och defensiv

där initiativet återtas behövs snabba beslut på operativ och taktisk nivå, detta kräver en decentraliserad ledning och välövade chefer.⁴¹ Manöverkrigföring innebär acceptandet av förvirring och oordning, medan å andra sidan decentralisering skapar förvirring och oordning.⁴² Denna förvirring och oordning kräver chefer med en god kognitiv flexibilitet för att uppfatta och se tillfället, eftersom en chef som inte uppfattar att situationen har förändrats och inte har kunskapen att agera inte kan anpassa sig till den rådande situationen.⁴³

Slutsatser

En öppen konstruktiv diskussion och debatt krävs inom Försvarsmakten för att man ska kunna utveckla en konceptuell och doktrinär flexibilitet. Det är genom dessa diskussioner och debatter som det skapas förståelse och utveckling av rådande och framtida doktriner, reglementen och handböcker. Denna diskussion finns inom organisationen men den behöver utvecklas för att omfatta hela organisationen. Skrivningarna i MSD 16 och AR Taktik skapar en obalans mellan offensiv och defensiv. Denna obalans kan skapa passivitet på strategisk och operativ nivå vilket kan resultera i taktiska chefer som inte tar initiativ när tillfälle ges. De olika planerings- och ledningsmetoderna som används inom Försvarsmakten har olika inneboende tempo vilket kan resultera i att en initiativrik offensiv taktiker kan nå kulmination med sitt förband innan den operativa nivån blir medveten om detta. För att hantera dessa obalanser, offensiv–defensiv samt tempo, behövs en kontinuerlig dialog mellan chefer på olika nivåer så att man kan skapa sig en gemensam lägesuppfattning om den rådande situationen.

Det finns ett behov av att förändra synen på utbildning och träning av chefer så att

de tränar sin kognitiva flexibilitet i högre utsträckning än idag. Chefer på bataljons- och brigadnivå behöver utsättas för överraskningar där de tränas i beslutsfattning med syfte att återhämta sig från den initiala överraskningen. För att dessa förändringar ska bli accepterade i organisationen måste det vara acceptabelt att misslyckas vid dessa träningstillfällen. Det är viktigt att hela organisationen har en stödjande, utvecklande och förstående syn för att möjliggöra träning av chefer som riskerar att misslyckas vid träningstillfället.

Den sammanfattande slutsatsen i denna essä är att det ställs stora krav på framtidens officerare, de ska kunna föra en konstruktiv diskussion och debatt om doktriner, skapa doktriner med en flerdimensionell balans samtidigt som de ska kunna fatta snabba beslut på osäkert underlag i en överraskande situation för att återta initiativet. Dessa krav ska efterlevas och utvecklas med uppdrags-taktik som ledningsfilosofi.

Författaren är major och genomför för närvarande Högre officersprogrammet 2018–2020 och kommer därefter att tjänstgöra som sektionschef vid HKV PROD RIKSHV.

Noter

1. Frieser, Karl-Heinz: *The Blitzkrieg Legend: the 1940 Campaign in the West*, Naval Institute, Annapolis, MD 2005, s 134.
2. Ibid, s 239.
3. Ibid, s 136.
4. Collins, John M: *Military Strategy: Principles, Practices, and Historical Perspectives*, Potomac books, Washington 2002, s 82.
5. Friedman, Brett A: *On Tactics: a Theory of Victory in Battle*, Naval Institute Press, Annapolis 2017, s 147.
6. Finkel, Meir: *On Flexibility: Recovery from Technological and Doctrinal Surprise on the Battlefield*, Stanford University Press, Stanford, CA 2011, s 57-59.
7. Kier, Elizabeth: *Imagining war: French and British Military Doctrine Between the Wars*, Princeton University Press, Princeton 1997, s 83.
8. Ibid, s 86.
9. Op cit, Finkel, Meir, se not 6, s 218.
10. Op cit, Kier, Elizabeth, se not 7, s 40.
11. Op cit, Finkel, Meir, se not 6, s 98.
12. Ibid, s 99.
13. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 1, s 144.
14. Op cit, Kier, Elizabeth, se not 7, s 40.
15. *Arméreglemente Taktik: AR Taktik: 2013*, Försvarmakten, Stockholm 2013, s 85.
16. Ibid, s 86.
17. Ibid, s 86.
18. Ibid, s 86.
19. Ibid, s 86.
20. Clausewitz, Carl von: *Om kriget*, Bonnier fakta bokförlag AB, Stockholm 1991, s 341.
21. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 1, s 149-150.
22. Op cit, Friedman, Brett A, se not 5, s 111.
23. Op cit, Finkel, Meir, se not 6, s 221.
24. Op cit, Friedman, Brett A, se not 5, s 22.
25. Lind, William S: *Maneuver Warfare Handbook*, Westview Press, Boulder 1985, s 21.
26. *Militärstrategisk doktrin-MSD 16*, Försvarmakten, Stockholm 2016, s 54.
27. Ibid, s 57.
28. Ibid, s 46.
29. Ibid, s 55.
30. Weissmann, Mikael och Ahlström, Peter: ”Endast genom anfall kan ett avgörande nås”, *KKrVAHT*, 2. häftet 2017, s 6-18. I denna artikel har författarna genomfört en undersökning på svenska officerare och deras syn på offensiven. De redovisar en förenklad modell som enkelt förklarar varför offensiven dominerar taktiskt tänkande hos svenska officerare.
31. Planering under tidspress (PUT) och Svensk planerings- och ledningsmetod (SPL).
32. Två exempel på remissförfarande: *Remiss Markstridsreglemente 1:5 Motståndaren*, Försvarmakten, 13902:90760, Markstridsskolan, Skövde 2013 samt *Hemställen FHS stöd AH Ledningsmetod bataljon 2018*, Försvarmakten, FM2016-9611:2, Markstridsskolan, Skövde 2018.
33. Pålsson, Evelina: ”Brännström sparkas från sin chefspost efter att ha uttalat sig kritiskt mot Försvarmakten”, *Östersundsposten*, 2018-01-26, <https://www.op.se/artikel/brannstrom-sparkas-fran-sin-chefspost-efter-att-ha-uttalat-sig-kritiskt-mot-forsvarsmakten>, (2020-02-17).
34. Op cit, Finkel, Meir, se not 6, s 100.
35. *Inbjudan till planeringskonferens MPC Brigstri 18*, Försvarmakten: FM2017-21543:2, Markstridsskolan, Skövde 2017, s 1.
36. Ibid, s 1.
37. Op cit, Friedman, Brett A, se not 5, s 191.
38. Op cit, *Militärstrategisk doktrin - MSD 16*, se not 26, s 47.
39. Op cit, Finkel, Meir, se not 6, s 101.
40. Palmgren, Anders och Wikström, Niklas: ”Uppdragstaktik och Auftragstaktik” i Thunholm, Peter; Widén, Jerker och Wikström, Niklas (red): *Militära arbetsmetoder: en lärobok i krigsvetenskap*, Universus Academic Press, Malmö 2018, s 49.
41. Op cit, Lind, William S, se not 25, s 6.
42. Ibid, s 7.

43. Grier, Rebecca A: "Military Cognitive Readiness at the Operational and Strategic Levels: A Theoretical Model for Measurement Development", *Journal of Cognitive Engineering and Decision Making*, vol 6 2012, s 380.

Att följa vattnets väg är att följa chefens avsikt

av Marcus Rosened

Résumé

Previous studies have shown that Swedish officers consider themselves to practice mission command in its original German form with some degree of adaptation to Swedish conditions. Anders Palmgren and Niklas Wikström however, believe that Swedish mission command is in fact based on French understanding of management. That is, practicing central command and planning in every detail, while reducing mission command to a method for giving orders. This essay therefore examines whether the Swedish end state described in the army field manual is a task or an intention. On the basis of William S. Lind's writing about mission command as two contracts between superior and subordinate, a model is created of the inherent balance between the mission and the intent of mission command. The analysis is done using this model to study the end state as described in the army field manual of 2013. The result argues that a balance between task and intention is pursued in the end state. Indicators are available in both directions. However, the indicators of obedience, objective and task are predominant and thus the Swedish end state seems to be more of a task than an intention.

ATT BRYTA UPP starka försvar kan ibland te sig vara en övermäktig uppgift. Historien har dock visat att så är möjligt. En av teorierna för att åstadkomma detta återfinns i William S Linds bok *Maneuver Warfare Handbook*.¹ Han beskriver manöverkrigföring som ett koncept som gör det möjligt för en fysiskt underlägsen styrka att besegra en fysiskt överlägsen motståndare. Det är ett koncept som är mycket relevant för den svenska försvarsmakten att studera. Den bärande tanken med manöverkrigföring är att med högt tempo utnyttja fiendens svagheter och komma in på djupet av denne fysiskt och mentalt och tvinga motståndaren att reagera fortare och fortare, och på så sätt försätta fienden i ett stadium av kaos.²

Ett målände sätt att beskriva tanken med manöverkrigföring är att likna det vid vattnets väg. William S Lind citerar Liddell Hart i sin bok. Liddell Hart beskriver hur en framvälvande flodväg möter ett hinder och utforskar hela dess yta, söker sig till sprickor

och tränger igenom dessa och vidgar dem med sitt ständiga framträngande och breder ut sig på andra sidan till dess att hindret rasar ihop bakom den. Naturen genomför således det idealiska anfallet, där hastighet, bredd och kontinuitet bibehålls genom att svagheter hittas och exploateras.³

Att följa vattnets väg och därmed finna de luckor och svagheter som alltid finns hos en motståndare förutsätter att den militära chefen likt vattnet fritt kan röra sig genom det landskap båda ska passera. Vattnets rörelse styrs av gravitationen, den leder vattnet mot målet och havet, men styr inte dess väg genom landskapet. På samma sätt bör den militära chefen ledas av högre chefs avsikt med striden. Den leder denne mot målet utan att direkt kontrollera medel och metoder. Detta kräver ett stort mått av handlingsfrihet för den militära chefen och förmåga att ta initiativ i rätt riktning, således mot syftet. Avsikten ska således likt gravitationen vara den osynliga kraft som obemärkt leder och

drar den militäre beslutsfattaren mot syftet likt gravitationen leder vattnet mot havet. Detta kallar vi för *uppdragstaktik* och beskrivs som en nyckel till den decentraliserade ledning som manöverkrig bygger på.⁴

Uppdragstaktik kan liknas vid två kontrakt mellan chef och underlydande. Chefens *vilja/avsikt* utgör det första och långsiktiga kontraktet och *uppgiften* utgör det andra och kortsiktiga kontraktet. Gemensamt för de bägge kontrakten är att den underlydande åtar sig att agera i chefens anda så att målet uppnås. I utbyte får denne stor handlingsfrihet i val av medel och metod.⁵

Ett exempel ur historien på båda dessa perspektiv på *vattnets väg* och *uppdragstaktik* är den tyska 10 pansardivisionens anfall över floden Meuse den 13 maj 1940. Planen var att med dess två infanteriregementen, trots brist på nödvändigt understöd, anfälla i ofördelaktig terräng mot en förberedd fiende som tryggt i sina bunkrar kunde hålla emot. Likt en flodvåg som möter en starkt konstruerad fördämning ebbade anfallet ut med stora tyska förluster till följd. Inte förän en liten oansenlig styrka om elva soldater, ledda av feldwebel Walter Rubarth lyckats hitta en spricka och ta sig över till andra sidan kom anfallet igång igen. Med sin lilla grupp, utan någon kontakt med högre chef, exploaterade han denna spricka i det franska försvaret. Man lyckades slå ut bunker efter bunker, och på så sätt möjliggjorde Rubarth att fler förband kunde ta sig över floden och fortsätta på djupet av de franska förbanden.⁶ Till följd av detta utbröt kaos i det linjära franska försvaret.

Detta var inte en välplanerad räd utan ett exempel på en chef som såg en möjlighet och utan kontakt med någon överordnande ta ett eget initiativ för att uppnå syftet, anfall över Meuse och etablerandet av ett brohuvud på andra sidan. Likt hur gravitationen påverkar vattnet, påverkade högre chefs

avsikt Rubarth och hans soldater. Deras strid och deras initiativ var i slutändan det som gjorde att 10 pansardivisionens anfall inte blev ett misslyckande.

Den svenska försvarsmakten har anammat både manöverkrigföring och uppdragstaktik.⁷ Den senare beskrivs till och med som försvarsmaktens *ledningsfilosofi* vilket ger en bild av hur stor vikt försvarsmakten lägger vid just uppdragstaktik. Svenska officerare har sedan länge ansett att de praktiserar uppdragstaktik i sin ursprungliga tyska form med viss grad av anpassning till svenska förhållanden.⁸ En central del i den svenska uppdragstaktiken är *målbild*. Målbild beskrivs i Arméreglemente Taktik 2013 (AR Taktik) enligt följande:

En gemensam målbild skapar möjligheter för chefer att agera, ta initiativ och hålla ett högt tempo. Förbandets målbild grundar sig på högre chefs målsättningar och syfte. En gemensam målbild ger möjlighet att fatta beslut på den nivå där behov och möjligheter uppstår.⁹

På senare tid har dock den svenska självbilden på detta område ifrågasatts. Bland annat har Anders Palmgren och Niklas Wikström skrivit en artikel där de menar att den svenska uppdragstaktiken i själva verket bygger på fransk tolkning av ledning, det vill säga centralstyrning och planmässighet in i minsta detalj och i förlängningen reducerat uppdragstaktik till en metod för att ge order där större vikt läggs vid högre chefs plan och uppgift än vid den ursprungliga avsikten med striden.¹⁰

Detta är även frågan som denna essä kommer att ta sig an, ”Är den svenska målbilden en uppgift eller en avsikt?”. Genom att undersöka detta närmare ges en inblick i vad som präglar svensk syn på uppdragstaktik samt inte minst en insikt i huruvida ett av våra mest använda begrepp i ordersammanhang verkligen har avsedd effekt. Här tar essän

sin utgångspunkt i Lind och Arméreglemente Taktik 2013.¹¹ Mer specifikt används Linds beskrivning av uppdragstatik som kontrakt angående uppgift och avsikt i studerandet av målbild enligt Arméreglemente Taktik 2013.

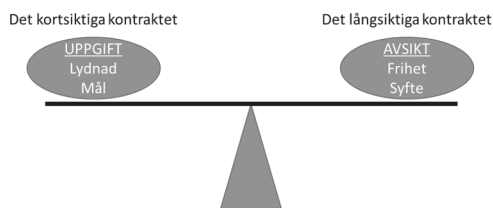
Uppdragstaktikens inneboende balans

Som tidigare nämnts beskriver Lind uppdragstaktik som kontrakt mellan chef och underställd. Han menar att det finns två kontrakt. Det första är ett långsiktigt kontrakt och omfattar chefens vilja/avsikt, det vill säga syftet med striden. Chefen uttrycker här sin vision om vad som ska hända med fienden och vilket slutresultat denne vill uppnå. Avsikten är således ett mycket brett begrepp som anger vad som ska uppnås och lämnar stor frihet till den underlydande att själv avgöra hur detta ska nås.¹² Lind menar vidare att en chef måste förstå högre chefs avsikt två nivåer upp, vilket är en välkänd princip för svenska officerare och soldater.

Det andra kontraktet är kortsiktigt och avser *uppgiften*, det vill säga en mindre del av chefens stridsplan som är avvägd utifrån den underställdas aktuella situation. Kontraktet är utformat utifrån samma princip som för det första. Chefen anger uppgiften och den underlydande väljer självständigt medel.¹³

Denna handlingsfrihet är mycket långtgående, vid vissa tillfällen närmast total. Vid andra tillfällen kan ordern bli mycket detaljerad särskilt i inledningsskedet av en strid när behovet av samordning är stort. Men uppdragstaktik utgår från att efterhand som situationen förändras, anpassar sig befälhavaren och tar egna initiativ som leder mot chefens vilja och avsikt.¹⁴ Lind gör ingen värdering av vilket kontrakt som väger tyngst utan de ges snarare betydelsen av

ömsesidigt beroende av varandra. Följande modell illustrerar balansen mellan uppgift och avsikt.

Figur 1. Uppdragstaktikens inneboende balans.

I den vänstra vågskålen finner vi uppgiften, där kan vi även lägga ord som lydnad, mål och centraliserad styrning. I den högra vågskålen finner vi chefens avsikt och ord som frihet under ansvar, syfte och decentraliserad styrning. I det ideala förhållandet är dessa vågskålar i balans eftersom uppdragstaktik är en kombination av det bästa från båda.¹⁵

Utifrån det historiska exemplet ovan med Walter Rubarths anfall över floden Meuse så skulle man kunna säga att *uppgiften* var att anfälla över floden och *avsikten* med anfallet var att skapa ett brohuvud på andra sidan. När de efter eget huvud kommit över floden hade de löst uppgiften och stod då utan kontakt med högre chef. Istället för att invänta vidare order tog de ett initiativ och övergick till att strida för att nå högre chefs *avsikt*, att skapa ett brohuvud på andra sidan Meuse genom att slå ut bunkrarna och skapa möjlighet för fler förband att ta sig över floden.

Den svenska målbilden enligt Arméreglemente Taktik 2013

Målbild är en viktig del i svensk metod för att ge order och nämns genomgående i AR Taktik. Tanken med en gemensam målbild är att den, som tidigare nämnts, ska skapa

möjlighet för underställda att agera, ta initiativ och på så sätt hålla ett högt tempo i striden. Förtjänsten är vidare att besluten tack vare målbilden kan fattas på den nivå där behov och möjlighet uppstår enligt AR Taktik.¹⁶

Målbilden beskriver förbandens slutläge när uppgiften är löst.¹⁷ Det vill säga var förbanden är grupperade och vart de ska kunna verka. Trots detta är det sparsamt beskrivet hur en målbild ska se ut i samma reglemente. Den beskrivning som finns anger att målbilden är tillsammans med *genomförandeiden* en del i *beslut i stort*.¹⁸ Målbilden ska enligt reglementet omfatta:¹⁹

- Vad som ska uppnås när verksamheten är avslutad.
- Syftet med verksamheten.
- Tidsförhållanden.

Nedan är en bild ur Arméreglemente Taktik som exemplifierar en målbild.

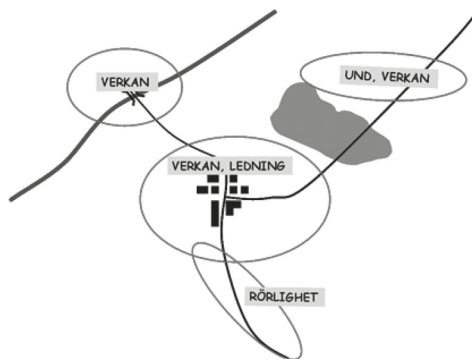

Bild 1.1 Exempel på målbild ur Arméreglemente Taktik.²⁰

Innebörden av målbilden beskrivs utförligare än själva utformningen. Målbilden ska grunda sig på högre chefs målsättningar och syfte.²¹ Den ska tjäna som vägledning och ska därför vara väl känd i förbanden. Vidare är det viktigare att *sträva mot målen* än att

följa planen.²² Det är chefens viljeinriktning som ska genomsyra de underställdas tanke och handling.²³

Målbilden styr också hur stor handlingsfrihet en chef har i och med att denne har att agera och ta initiativ *inom ramen* för målbilden.²⁴ Det läggs också stor vikt vid att chefen framgångsrikt kommunicerar *både* målbild och syfte med striden.

Målbilden ur modellens perspektiv

När man läser om målbild i AR Taktik utifrån modellen om uppdragstaktikens inneborende balans finner man inledningsvis att målbilden till stor del svarar mot chefens avsikt. I den högra vågskålen *avsikt*, kan vi lägga att den ska grunda sig på högre chefs målsättningar och syfte och därmed skapa förutsättningar för ett självständigt agerande av underlydande. Det indikerar att den underlydande befälhavaren har stor frihet att själv välja vägen framåt. Vidare ska målbilden tjäna som vägledning, och det är viktigare att sträva mot målen än att följa planen. Detta tyder också på att målbilden avser chefens *avsikt* och det ger chefer stor *frihet*. Målbilden anger också att besluten ska fattas självständigt på den nivå som har behovet, vilket är ytterligare ett tecken på att chefen har stor frihet att gå mot högre chefs syfte och *avsikt* med striden.

I den vänstra vågskålen *uppgift* kan vi lägga följande angående målbilden. För det första beskriver målbilden förbandets slutläge när uppgiften är löst. Det vill säga var förbanden ska befinna sig och vart de ska kunna verka. Detta indikerar att målbilden är en tydlig *uppgift* som underlydande chefer ska uppfylla. Målbilden ska vidare innehålla vad som ska uppnås när verksamheten är avslutad, vilket går att tolka som ett tydligt

mål. För det andra anger AR-taktik att chefen har att agera och ta initiativ *inom ramen* för målbilden. Det vill säga att initiativ är bra så länge det leder till det angivna slutläget. Att lösa uppgiften på ett sätt där resultatet avviker från målbilden och därmed planen är enligt denna skrivning inte önskvärt, vilket är en tydlig indikation på *lydnad*. För det tredje säger AR Taktik att det är viktigt att chefen förmår förmedla målbilden inklusive syftet. Reglementet skiljer således på målbild och syfte och därmed även avsikt.

Det framgår av reglementet att det i målbilden söks en balans mellan uppgift och avsikt. Indikatorer finns åt bägge hållen. Så långt svarar det väl mot modellen och tanken med uppdragstatik som det bästa från två världar. Det finns dock en inboende problematik med beskrivningen av målbilden. Å ena sidan ska målbilden vara vägledande och ge stor frihet åt underställda chefer. Å andra sidan är kravet på lydnad stort då målbilden *ska* uppfyllas och initiativ ska tas *mot* målbilden. Detta är en stor inskränkning av handlingsfriheten, eftersom den kan hindra en befälhavare att avvika från målbilden för att uppnå syftet med striden. Anmärkningsvärt är att AR Taktik på flera ställen också skiljer på målbild och syfte genom att dels säga att målbilden ska innehålla ett syfte, dels att chefen måste förmedla både målbild och syfte. Målbilden ses därmed som något annat än syftet.

Slutsatsen måste då bli att indikatorerna på lydnad, mål och uppgift i detta sammanhang väger tyngst. Detta på grund av att reglementet så konkret beskriver att den medger handlingsfrihet så länge den inte går för långt från den ursprungliga planen samt att målbilden som nyss nämnt ses som något annat än syfte. *Svaret på frågan blir således att den svenska målbilden tycks vara mer av en uppgift än en avsikt.*

Reflektion

Denna essä kan tjäna som ytterligare en inlägg till den samtida diskussionen om svensk syn på uppdragstaktik. Essän visar på att Försvarsmakten trots allt är något ambivalent mellan att följa planen, d v s gå mot målbilden, eller att släppa de underlydande cheferna fria att gå mot chefens avsikt med striden. Likt det som feldwebel Walter Rubarth och hans soldater gjorde när de tog initiativet och bröt upp det starka franska försvaret vid Meuse den 13 maj 1940.

Utifrån denna essäs resonemang angående målbild kan man fråga sig om den verkliga har den effekt man vill åstadkomma. Intrycket är att målbilden är tänkt att vara det som leder befälhavaren mot chefens avsikt likt vattnet leds av gravitationen mot havet. Men någonstans längs vägen har de för uppdragstaktiken nödvändiga inslagen av central styrning, lydnad och fokus på uppgiften tagit överhanden. Detta överensstämmer med Palmgrens och Wikströms tidigare nämnda arbete och manar till eftertanke om hur det står till med svensk uppdragstaktik som försvarsmaktens ledningsfilosofi. De menar att den svenska synen har en tendens till att lägga större vikt vid fastställd uppgift i stället för att förmå underlydande chefer att kontinuerligt pröva om genomförandet av denna främjar högre chefs avsikt med hänsyn till händelseutvecklingen.²⁵ Detta avspeglar sig här även i den svenska målbilden.

Avsikten är en avgörande del av uppdragstaktiken.²⁶ Därför är det problematiskt att ett sådant centralt begrepp som målbild har en övervikt mot det kortsiktiga kontraktet och den snävare uppgiften. Vi riskerar då att ovetande endast uppfylla det kortsiktiga kontraktet och riskerar därmed att bryta mot det långsiktiga kontraktet, att gå mot högre chefs avsikt. En fråga man kan ställa sig är vem som faktiskt bryter kontraktet, högre

chef eller underlydande chef? Författaren menar att det snarare är högre chef som bryter kontraktet först i och med att målbilden, om än möjligen oavsiktligt, inskränker på underlydande chefs handlingsfrihet och möjlighet att uppfylla sin del av kontraktet. Det finns därmed anledning att se över hur vi presenterar vad vi vill uppnå med striden. Detta är särskilt angeläget för det relativt till en tänkt motståndare svaga svenska försvaret.

Den militärstrategiska doktrinen anger att vi ska balansera mellan offensiven och defensiven för att skapa uthållighet och undvika kulmination.²⁷ En förutsättning för att chefer ska kunna agera och ta initiativ i rätt riktning utifrån det militärstrategiska konceptet är att högre chefs avsikt med striden är klart som vatten.

Författaren är major och började som officer vid P4 i Skövde år 2002 och har i huvudsak tjänstgjort vid pansarskytteförband.

Noter

1. Lind, William S: *Maneuver Warfare Handbook*, Westview Press, Boulder, CO 1985.
2. Ibid, s 4-8.
3. Ibid, s 9.
4. Ibid, s 13.
5. Ibid, s 13.
6. Frieser, Karl-Heinz: *The Blitzkrieg Legend: The 1940 Campaign in the West*, Naval Institute Press, Annapolis, MD 2005, s 167-171.
7. *Militärstrategisk Doktrin – MSD 16*, Försvarsmakten, Stockholm 2016, s 58, 67.
8. Palmgren, Anders och Wikström, Niklas: ”Uppdragstaktik och auftragstaktik” i Thunholm, Peter; Widén, Jerker och Wikström, Niklas (red): *Militära arbetsmetoder: en lärobok i krigsvetenskap*, Universus Academic Press, Malmö 2018, s 49.
9. *Arméreglemente Taktik 2013*, Försvarsmakten, Stockholm 2013, s 39.
10. Op cit, Palmgren, Anders och Wikström, Niklas, se not 8, s 77-79.
11. Op cit, Lind, William S, se not 1; Op cit, *Militärstrategisk Doktrin – MSD 16*, se not 7.
12. Ibid, Lind, William S, s 13.
13. Ibid, s 13.
14. Ibid, s 13-14.
15. Friedman, Brett A: *On Tactics: A Theory of Victory in Battle*, Naval Institute Press, Annapolis, MD 2017, s 112.
16. Op cit, *Arméreglemente Taktik 2013*, se not 9, s 39.
17. Ibid, s 57.
18. Ibid, s 99.
19. Ibid, s 100.
20. Ibid, s 56.
21. Ibid, s 39.
22. Ibid, s 56.
23. Ibid, s 100.
24. Ibid, s 40.
25. Op cit, Palmgren, Anders och Wikström, Niklas, se not 8, s 79.
26. Op cit, Friedman, Brett A, se not 15, s 112.
27. Op cit, *Militärstrategisk Doktrin – MSD 16*, se not 7, s 43.

Flexibel avvärjningsstrid mot en okänd motståndare

av Frans von Fieandt

Résumé

The Belgian and French defence plans in the Ardennes were based on a conviction that only smaller German forces would attack through this terrain. If the Germans, though unlikely, chose to attack with larger units, the relatively small Belgian and French forces would delay until reinforcement arrived. This is very reminiscent of how we in Sweden intend to defend ourselves against an armed attack. We aim to avoid losing on our own in order to achieve victory together with a third party. If this is to be successful, we need to utilize defensive delaying tactics to buy time, maintain endurance and avoid culminating. The question asked is "How can Sweden create the conditions for flexibility in a defensive delaying battle against an unknown opponent?"

DEN BELGISKA OCH franska planen för försvaret i Ardennerna byggde på en övertygelse om att endast mindre tyska styrkor skulle anfalla genom detta terrängparti. Om tyskarna mot förmodan valde att anfalla med större enheter, skulle de relativt små belgiska och franska styrkorna fördröja tills man kunde förstärka denna del av fronten.¹ Detta påminner mycket om hur vi i Sverige har tänkt försvara oss vid ett väpnat angrepp. Vi ska undvika att förlora själva för att kunna vinna tillsammans med en tredje part som förstärker Sverige.² Ska detta lyckas, behöver vi nyttja oss av avvärjningsstrid, för att skapa uthållighet och undvika att kulminera. De allierade hade innan det tyska anfallet påbörjades redan bestämt hur det kommande kriget skulle gestalta sig och var de skulle stå. Denna syn begränsade framförallt de franska högre cheferna i deras tänkande och flexibilitet, vilket var en av huvudorsakerna till det franska nederlaget.³ För Frankrike och Belgien var fienden i teorin inte okänd, men Tyskland uppträdde på ett oväntat sätt på en oväntad plats vilket innebar att fienden

i praktiken var okänd. Detta trots att informationen mer eller mindre fanns tillgänglig för den högsta franska ledningen.⁴

Syfte med denna essä är att ta mig an frågan "Hur kan vi i Sverige skapa förutsättningar för flexibilitet i en avvärjningsstrid mot en okänd motståndare?". Jag kommer här att förhålla mig till temat "Att dimensionera ett avvärjande försvar mot en okänd motståndare kräver fantasi och flexibla förband med kompetenta ledare!" Jag har valt att definiera en *okänd motståndare* som en motståndare som anfaller på en okänd plats, vid en okänd tidpunkt på ett i förväg okänt eller oförutsägbart sätt. Fokus för essän kommer vidare att vara på begreppen *flexibilitet* och *avvärjningsstrid*, två begrepp där offensiv och defensiv är centralt.

Centrala begrepp

I Sverige ska vi kombinera metoderna fördröjningsstrid, anfallsstrid och försvarsstrid när vi genomför avvärjningsstrid. Vidare ska avvärjningsstriden kunna föras över lång

tid och stora ytor,⁵ vilket innebär att den försvarande sidan bör agera både offensivt och defensivt. Detta ställer stora krav på ett flexibelt uppträdande hos den försvarande sidan för att kunna hantera en okänd motståndare, för att inte bli fullkomligt överrumplad och hamna i en systemkollaps likt fransmännen gjorde 1940.⁶ Centralt inom avvärjningsstrid för svenskt vidkommande är begreppen offensiv och defensiv, då man ska använda sig av stridssätten anfall, försvar och fördröjning.⁷ Enligt Mikael Weissmann samt Peter Ahlström behövs en balans mellan offensiv och defensiv.⁸ Detta är även i linje med Brett A Friedmans syn på vikten av att en taktiker kan bemästra dynamiken mellan offensiv och defensiv.⁹

För att analysera begreppen flexibilitet och avvärjningsstrid kommer jag här att nyttja mig av Finkels teori kring flexibilitet samt Linds tankar kring manöverkrigföring.¹⁰ Den av Finkels strata jag kommer att använda mig av är konceptuell och doktrinär flexibilitet, vilken Finkel beskriver som den mest grundläggande av de fyra stratorna.¹¹ Finkel menar att doktrinär och konceptuell flexibilitet innebär att man har ett öppet sinnelag till nya idéer även om de motsäger rådande teorier, samt att man har en multidimensionell doktrin som har lika stort fokus på offensiv som defensiv krigföring.¹² För att påvisa hur människan påverkas av det som händer på slagfältet kommer jag att utgå från Friedmans teorier i boken *On Tactics*.¹³

Analys

De allierades plan för avvärjningsstriden i Ardennerna byggde på de erfarenheter man dragit efter första världskriget, där den förhärskande metoden var att den systematiska striden planerades och leddes centralt.¹⁴ De allierade var övertygade om att de visste hur nästa krig skulle se ut och hur deras fiende

skulle agera. Den överraskning de drabbades av var inte vilka vapensystem de tyska styrkorna förfogade över utan hur dessa användes, vilket enligt Finkel är en form av doktrinär överraskning.¹⁵ Finkel beskriver i sin bok svårigheterna med att i förväg kunna förutse hur nästa krig ska se ut och vad motståndaren kommer att göra.¹⁶ Han försöker på detta sätt påvisa att det viktiga för en taktiker inte är att försöka förutse allt som kan komma att inträffa. Man ska istället genom olika typer av flexibilitet minska inverkan av den enligt honom oundvikliga överraskningen.¹⁷

Det franska och belgiska misslyckandet berodde enligt Finkel på deras oförmåga att återhämta sig från den överraskning de drabbades av på grund av tyskarnas sätt att använda sina stridskrafter.¹⁸ Orsaken går att återfinna i deras låga konceptuella flexibilitet, som sin tur byggde på två faktorer. Dels lade deras endimensionella tänkande kring krigföring allt för mycket fokus på defensiven. Vidare deras syn på den metodiska striden vilken krävde en centraliserad ledning som hämmade lägre officerares förmåga till flexibilitet.¹⁹ Översatt till svenska förhållanden innebär detta att vi måste ha inställningen att vi inte kommer att kunna förutse allt som motståndaren kommer att ta sig för, vi måste våga frångå planen och anpassa oss när nya situationer uppstår. Sverige måste balansera offensiv och defensiv samt ha en decentraliserad ledning som bygger på beslutsfattande på låg nivå där man kan överblicka det som händer. Detta passar väl in på det som står i vår doktrin kring ledning samt kring offensiv och defensiv i våra reglementen.²⁰

För att minska inverkan av den överraskning de franska och belgiska styrkorna utsattes för finns det ett antal saker de kunde gjort annorlunda. Den franska doktrinen var huvudsakligen defensiv och de offensiva inslag som fanns var metodiska och systematiska

och byggde främst på eldkraft.²¹ En bättre balans mellan offensiv och defensiv i deras avvärjningsstrid hade kanske inte förändrat utgången av kriget, men den hade kunnat jämna ut oddsen något och gett fransmännen mer tid att återhämta sig från den doktrinära och konceptuella överraskningen.

Ett sätt att skapa denna balans och även att öka flexibiliteten skulle ha varit att nyttja sig av manöverkrigföring vid avvärjningsstrid. Lind beskriver tre filter för att lyckas med detta, varav ett är uppdragstaktik.²² Han beskriver här hur man med hjälp av uppdragstaktik decentraliserar ledningen för att få snabbare beslutsprocesser.²³ Med hjälp av en fullt implementerad uppdragstaktik och bättre balans mellan offensiv och defensiv hade fransmännen och belgarna troligtvis rönt större framgångar under avvärjningsstriden i Ardennerna.

Ett exempel på tillfälle för motanfall, vilket enligt Lind är en vital del vid lyckad försvarsstrid,²⁴ är det franska uppträdandet mot flanken av Guderians 19 kår efter övergången av Meuse.²⁵ De tyska divisionerna var här i en situation då de i stort sett saknade flankskydd och ett kraftfullt motanfall på rätt tid och plats hade kunnat stoppa, eller åtminstone saktat ner, den tyska anfallsrörelsen mot kanalkusten. Motanfallet blev aldrig av, vilket till del berodde på chefer som väntade på order och försökte leda från en central ledningsplats.²⁶ Den franska tvekan och oförmågan att genomföra motanfallet utgör ett tydligt exempel på vikten av att Sverige idag bör ha en doktrin som lyfter fram både offensiv och defensiv krigföring. Vi måste alltså ha en balans mellan offensiv och defensiv, där officerare vågar ta de chanser som uppstår när de uppstår utan att fråga högre chef om tillåtelse. Vilket stämmer väl in på den doktrinära flexibiliteten och de svenska reglementenas syn på avvärjningsstrid.²⁷

Finkel menar att syftet med taktiken är att med hjälp av manöverkrigföring påverka motståndarens vilja till strid. Eldkraften i sig stod inte i fokus för tyskarna under 1940 utan det var manövern som skulle påverka människans vilja till strid.²⁸ Även Friedmans syn på taktik stämmer väl överens med denna ståndpunkt. Han beskriver hur bland annat manöver och tempo kan åstadkomma överraskning och chock hos en motståndare, och i slutändan menar även han att detta påverkar motståndarens moraliska sammanhållning.²⁹ Här går det att se en tydlig koppling till hur man med hjälp av taktiska manövrar påverkar människors vilja till strid hos en motståndare. Med hjälp av manöverkrigföring kan man alltså trots lägre numerär åstadkomma en kollaps hos motståndaren genom att hålla ett tempo som gör att motståndarens motåtgärder blir inaktuella.³⁰

Vi måste inte vara odelat offensiva och anfälla hela tiden. Vi skulle istället med hjälp av fördröjningsstrid, inkluderande konstanta och snabba motanfall med mindre enheter såsom kompani, försöka få motståndaren att parera i olika riktningar. Därefter, när motståndaren är i obalans, försöka avgöra med ett kraftsamlat anfall för att få dennes vilja och moraliska sammanhållning att kollapsa, vilket är målet med striden enligt Friedman.³¹ För att det ska vara genomförbart måste vi skapa tid till fördröjningsförberedelser eftersom vi sannolikt kommer vara i efterhand då motståndaren kommer välja var och när denne angriper oss. Försvaret måste stödja sig på terräng och fältarbeten precis som de belgiska ardennerjägarna gjorde i sina relativt framgångsrika strider i Martelange och Bodange.³² Tiden kan vi skapa antingen genom att inledningsvis vara offensiva med de förband som vi har gripbara för att bakom dem förbereda fördröjningsstriden och våra fältarbeten. Eller genom att förbereda striden så långt in på egen terräng att det tar lång

tid för motståndaren att nå dit. Detta gör också att vi kan välja var vi tar upp striden och hur länge vi försvarar oss vid varje förberedd ställning och kan på så vis kanske undgå motståndarens överlägsna eldkraft.

Slutsats

Fransmännen och belgarna mötte en okänd motståndare, de visste vem motståndaren var men inte hur och var denne skulle använda sina stridskrafter. Det liknar i mycket Sveriges situation; vi tror oss veta att Ryssland är vår motståndare i en eventuell konflikt. Men även för oss är motståndaren också okänd, precis som för Frankrike och Belgien, eftersom vi inte i förväg kan veta när eller hur denna motståndare kommer att agera. Det innebär att Finkels resonemang även är giltigt för Sverige. Det vill säga att vi måste skapa en flexibilitet för att kunna hantera en okänd motståndare som överraskar oss på något sätt. Vi skulle kunna skapa denna flexibilitet genom en doktrin som lyfter fram offensiv och defensiv krigföring. En sådan doktrin har vi till del i dag i och med MSD 16, dock står det här att vi inte ska förlora ensamma.³³ Precis som vi resonerat om under fältövningen i Ardennerna så tror jag att detta kan komma att påverka besluten hos chefer i en defensiv riktning. Man vågar inte ta risken att anfalla vid avvärjningsstriden, då vi inte får riskera att förlora. En ytterligare orsak som kan bidra till ett sådant defensivt uppträdande skulle kunna vara begränsningar i vår organisation. Här kan det faktum att vi just nu endast har två brigader påverka chefers beslut. Jag ser en risk att chefer inte vågar genomföra ett motanfall med en brigad då ett misslyckande skulle kunna leda till att hälften av armén går förlorad. Medvetenheten hos högre chefer att så är fallet skulle mycket väl kunna inverka hämmande på viljan att vara offensiv.

Å andra sidan beskriver Weissmann och Ahlström i sin artikel att vi som officerare är överdrivet offensiva till vår läggning.³⁴ Dessa förskjutningar mot antingen det offensiva eller defensiva riskerar att skapa en obalans i uppträdandet rent taktiskt vid vår tänkta avvärjningsstrid som enligt Lind är beroende av motanfall.³⁵ Den andra delen i att skapa ett flexibelt avvärjningsförsvar är den konceptuella flexibiliteten; vi får inte vara rädda för nya tankar och idéer. Hur man skapar sådan flexibilitet är svårare. Ett av sätten är hur vi tränar och utbildar våra chefer.

Våra övningar måste i större utsträckning än idag vara av en sådan karaktär att chefer tvingas fatta beslut så att de känner att det är tillåtet att pröva nya saker och göra fel. Ett sådant förlåtande klimat är jag osäker på om det finns idag bland högre chefer. De har allt för få tillfällen att öva beslutsfattning, så vid dessa tillfällen är det olämpligt att våga pröva något nytt eller ta risker. Dock på lägre nivå, såsom kompani och neråt, upplever jag att ett sådant förlåtande klimat existerar. Här finns fler tillfällen att pröva och göra fel.

Vi behöver i större utsträckning än idag skapa chefer på lägre nivå som har förmågan att snabbt uppfatta vad som händer, fatta ett beslut och agera.³⁶ Min erfarenhet är att officerare på lägre nivå inte har den förmågan idag, då de saknar erfarenhet av hantverket när de påbörjar sin tjänstgöring och har sålunda inte kapaciteten att uppfatta situationer och fatta intuitiva beslut. Ett sätt att skapa sådana chefer i Försvarsmakten är att införa en längre värnplikt för chefsuttagna soldater. När dessa sedan rekryteras till officersyrket har de redan en större erfarenhet av truppföring i sin befattning än vad många fänrikar idag får under sina första två år. För att det ska bli effektivt krävs dock att officersaspiranter och kadetter är knutna till

BIHÄFTE

det förband där de gjorde sin värnplikt och att vi har en regional antagning av officerare. Förmågan att fatta snabba intuitiva beslut är avgörande för chefer i strid på lägre nivå enligt min erfarenhet.

Författaren är major och tjänstgör som ställföreträdande bataljonchef vid en av de mekaniserade bataljonerna på I19.

Noter

1. Frieser, Karl-Heinz: *The Blitzkrieg Legend – The 1940 Campaign in the West*, Naval Institute Press, Annapolis, MD 2012, s 139-140.
2. *Militärstrategisk doktrin – MSD16*, Försvarsmakten, Stockholm 2016, s 54-55.
3. Finkel, Meir: *On flexibility: recovery from technological and doctrinal surprise on the battlefield*, Stanford University Press, Stanford, CA 2011, s 212-213.
4. *Ibid*, s 211.
5. *Arméreglemente Taktik: AR Taktik: 2013*, Försvarsmakten, Stockholm 2013, s 86.
6. Op cit, Finkel, Meir, se not 3, s 205.
7. Op cit, *Militärstrategisk doktrin – MSD16*, se not 2, s 86.
8. Weissmann, Mikael; Ahlström, Peter: ”Endast genom anfall kan ett avgörande nås: Varför dominerar offensiven militärt taktiskt tänkande?”, *KKrVAHT*, 2. häftet 2017, s 8. Se även Weissmann, Mikael och Ahlström, Peter: ”Mirror, mirror on the wall, who is the most offensive of them all? – Explaining the offensive bias in military tactical thinking”, *Defence Studies*, vol 19 no 2 2019, s 170-188.
9. Friedman, Brett A: *On Tactics: A Theory of Victory in Battle*, Naval Institute Press, Annapolis, MD 2017, s 111.
10. Op cit, Finkel, Meir, se not 3, s 55-57; Lind, William S: *Maneuver Warfare Handbook*, Westview Press, Boulder, CO 1985, s 5-8.
11. *Ibid*, s 55.
12. *Ibid*, s 56.
13. Op cit, Friedman, Brett A, se not 9, s 19-22.
14. Op cit, Finkel, Meir, se not 3, s 211.
15. *Ibid*, s 28, 207.
16. *Ibid*, s 23-26.
17. *Ibid*, s 51.
18. *Ibid*, s 205.
19. *Ibid*, s 211-212.
20. Op cit, *Militärstrategisk doktrin – MSD16*, se not 2, s 68; *Arméreglemente Taktik*, se not 5, s 86.
21. Op cit, Finkel, Meir, se not 3, s 212-213.
22. Op cit, Lind, William S, se not 10, s 12.
23. *Ibid*, s 13-14.
24. *Ibid*, s 21.
25. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 1, s 199.
26. *Ibid*, s 204-205.
27. Op cit, Finkel, Meir, se not 3, s 56; *Arméreglemente Taktik*, se not 5, s 86.
28. *Ibid*, Finkel, Meir, s 206-207.
29. Op cit, Friedman, Brett A, se not 9, s 19-22.
30. Op cit, Lind, William S, se not 10, s 6.
31. Op cit, Friedman, Brett A, se not 9, s 92.
32. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 1, s 120-122.
33. Op cit, *Militärstrategisk doktrin – MSD16*, se not 2, s 54.
34. Op cit, Weissmann, Mikael och Ahlström, Peter, se not 8, s 9.
35. Op cit, Lind, William S, se not 10, s 21.
36. *Ibid*, s 4-6.

Kulminerar moralen?

av Mona Bäck

Résumé

To go on the offensive and attack in-depth targets in order to reach a decisive outcome can be important in a national context. The advantage of offensive action is to gain the initiative and achieve a decisive outcome on one's own terms in both time and space. The German forces in its western campaign demonstrated this in 1940. Germany used a high-tempo and dynamic tactic to surprise the French forces and achieve a decisive action. France, on the other hand, focussed on a static defence and suffered from the German deception and surprise. Swedish doctrine emphasises an offensive approach with elements of defensive action. This essay will study the behaviour of both the German and French sides in 1940 to identify lessons with a view to translate the successes and mistakes of the 1940s into contemporary conditions. The aim is to characterize the impact of the morale factors on the culmination of the French and German forces. The specific question asked is "How does morale affect culmination at the tactical level?"

ATT MED ETT offensivt agerande anfalla på djupet för att nå avgörande kan vara viktigt i en nationell kontext. Fördelarna kan ligga i initiativet att göra det på egna villkor i tid och rum. Just detta visade Tyskland i samband med sitt västfältttåg 1940. Tyskland nyttjade en offensiv taktik med högt tempo för att överraska och nå avgörande. Frankrike däremot använde en defensiv metod med fokus på statiskt försvar och drabbades av vilseledning och överraskning.¹ Trots dess slutliga nederlag under andra världskriget är just västfältttåget en framgångssaga för Tyskland. Begrepp och definitioner som blixtkrig och uppdragstaktik växte fram efter krigsslutet och är väl använda begrepp och metoder inom krigsvetenskapen än idag. Men även Frankrike gjorde omfattande förberedelser och nyttjade utifrån rådande situation framgångsrika metoder.

I de svenska doktrinerna framhålls nyttjandet av ett offensivt förhållningsätt med inslag av defensiv krigsföring.² Intressant är därför att studera båda sidornas agerande för

att lära av historien och omvandla 40-talets framgångar och misstag till nutida anpassning. Arméreglemente Taktik framhåller nyttjandet av manöverkrigföring för att lamslå en motståndares vilja. Den mest fördelaktiga metoden utgörs utav de *konceptuella* och *moraliska* faktorerna före de *fysiska* faktorernas genomslag.³ Friedman är ytterligare en författare som betonar samma taktiska grundsatser. Han menar att användandet av de fysiska och konceptuella grundsatserna skapar möjlighet att bryta motståndarens moral och därmed påverka dess kulmination. På samma sätt lyfter Friedman fram vikten av att egen hög moral skapar motståndskraft mot motståndarens fysiska och konceptuella metoder.

I denna essä avser jag att problematisera de moraliska faktorernas inverkan på de franska och tyska förbandens kulmination. Den specifika fråga essän ställer upp är: "Hur påverkar moralen kulmination för förband på taktisk nivå?"

Som teoretisk grund används Friedmans definition av moralisk grundsats: moral åsyftar moralens vikt i krigsföring.⁴ Denna grundsats kommer att analyseras utifrån de tre enligt Friedman huvudsakliga faktorer som påverkar egen moral – *ledarskap*, *truppens erfarenhet* och *riskbenägenhet*.⁵ Friedman menar här att *ledarskap* är när chefen visar omtanke om truppen kommer förtroende skapas och truppens moral ökar. Det vill säga att omtanke om truppen är viktigare än ett uppdragsfokus. Genom omtanke kommer truppen att lösa tilldelade uppgifter enligt chefens vilja.⁶ *Truppens erfarenhet* belyses genom vikten utav utmanande och effektiv samträning av truppen. Slutligen belyses viljan för *risktagning* ur två perspektiv. Individer är mer benägna ta att risker i grupp än enskilt. Truppens vilja till risktagning kommer också att öka vid vetskap om eget gott materielläge och säkra underhållkedjor.⁷

Resten av essän är strukturerad enligt följande. I analysen nedan kommer respektive faktor att analyseras enligt följande modell: först kommer tyskt och franskt agerande beskrivas för att därefter analyseras utifrån Friedmans teori och problematiseras ur andra vetenskapliga perspektiv. Därefter kommer jag att diskutera analysens resultat ur en svensk kontext. Efter analysdelen följer en kortare reflektion för att avslutas med att besvara essäns frågeställning. Centralt i essän är den nutida kopplingen, då jag anser att detta skapar nutida lärdomar och inte enbart ytterligare historieberättelser.

Analys

Ledarskap

De franska förbandens ledningsdoktrin utgick från centraliserad ledning. Fransmännen såg nyttan av en tät kontroll över förbandsmassorna för att genomföra striden enligt

planerade faser.⁸ Detta gjorde att de franska cheferna huvudsakligen ledde från bunkrar för att ständigt kunna nå högre chef över radio.⁹ Det begränsade chefernas närvaro och erfarenhet på stridsfältet.

De tyska förbandens doktrinära syn på ledning tillät befälhavaren att anpassa sig efter situationen i fält. Centralt för tyskarna var att underställda chefer förstod *målet* och syftet men lämnade val av metod till den som befann sig på slagfältet.¹⁰ Genom denna ledningsmetod befann sig chefer långt fram på stridsfältet, fångade tillfällen och strävade mot det strategiska målet. Detta agerande skapade förutsättningar för en ökad moral hos underställda genom vetskapen att chefen vågar agera, har erfarenhet och påvisar föregångsmannaskap.

De flesta svenska officerare vill gärna göra gällande att den svenska moderna uppdrags-taktiken och den tyska auftragstaktik har mycket gemensamt när det gäller enheters handlingsfrihet och ledning med en fysisk närvarande chef. Men, jag vill påstå att den svenska ledningsfilosofin har fler likheter med den franska centraliserade ledningsdoktrinen.¹¹ Svensk modern uppdragstaktik ger inte samma handlingsutrymme för en enhet att nå ett mål, utan uppdraget specificeras ofta i lösande av uppgifter med tydliga ramar. Däremot anser jag att svenska officerare på lägre nivå likt det tyska ledarskapet strävar efter ledning av verksamheten på plats, och inte i en stab.

Min erfarenhet är att fysisk ledning på plats, där verksamheten genomförs, skapar såväl förtroende som en upplevelse av omtanke och delaktighet från underställda. Å andra sidan kan jag se en skiftning hos svenska förband avseende närvaro och ledning på relativt låg nivå som mer liknar fransmännen. Från bataljonsnivå vid vissa förband och högre ledningsnivåer sker ledningen från stab och ytterst lite från de

fysiska platserna där verksamheten bedrivs. Arméreglemente Taktik styr inte var ledning och stabstjänst ska bedrivas, utan uttrycker att den ska bedrivas på ett sådant sätt att högt tempo möjliggörs.¹² Modern krigsföring jämfört med andra världskriget har i viss omfattning andra yttre faktorer som påverkar ledning, till exempel större stridsområden för enheter samt högteknologiska vapensystem som kräver avancerad samordning. Utifrån hur vi tränar kräver det koordinering via radio vilket knyter ledningen till stabsplassen. Jag bedömer att i vissa fall (likt fransmännen) är ledning från stabsplass det mest lämpliga, men det finns en risk att detta blir ett normativt förfarande utan närmare eftertanke kring vilket som är mest lämpligt från fall till fall. Detta riskerar att leda till negativa konsekvenser för ledarskapet med bristande tillit, moral och förtroende för överordnande vilket västfälttåget är ett historiskt exempel på.

Erfarenhet

De franska förbanden hade sedan första världskriget utbildat en stor mängd officerare. Officerarna hade därmed god kompetens, erfarenhet och var många till antalet vid andra världskrigets början.¹³ Däremot hade de franska soldaterna inte tillräcklig stridsutbildning. Fransmännens tro på vinst genom fortifikatoriskt skydd gjorde att soldaternas tid prioriterades till byggnation av bunkrar istället för stridsutbildning.¹⁴ Detta sammantaget byggde en hög moral för de franska förbanden då de upplevde sig förberedda genom fortifikatoriskt skydd samt att de var många till antalet.

De tyska förbanden hade relativt unga och oerfarna officerare och dessutom relativt få som en konsekvens av Versailles-avtalet.¹⁵ Vid krigets start genomfördes dock snabbutbildning samt visst deltagande vid fronten

i Polen före västfälttåget.¹⁶ Framförallt genomförde Tyskland noggranna förberedelser genom planering, krigsspel, förövning och beräkningar inför anfallet vilket skapade erfarenhet för uppgiften.¹⁷ Detta gör att det inte finns anledning att tro att de tyska förbanden inledde västfälttåget med sämre moral än fransmännen.

Sammantaget kan nationerna ses likvärdiga vid västfälttågets start. Den avgörande skillnaden utgjordes av vad Finkel benämner som den av sina stratar, att inom organisationen ha öppenhet, tillåta initiativ, självständigt och kritiskt tänkande.¹⁸ Finkel menar att gamla erfarenheter inte är nyckeln till framgång i ett kommande krig. Framgång skapas genom organisationens förmåga och attityd till flexibilitet att snabbt återhämta sig.¹⁹ Denna attityd hade tyskarna.²⁰ Effekten låg givetvis till del i tyskarnas förmåga men minst lika mycket i fransmännens oförmåga att återta initiativet och dra slutsatser utifrån motståndarens agerande.

Jämförelsen mellan franska och tyska förberedelser är intressant att analysera ur ett svenskt perspektiv. Redan tidigt 2010-tal påbörjade politiken att ominrikta det svenska försvaret från ett internationellt försvar mot ett nationellt försvar. Trots en tydlig rysk hotbild men utan ett större fysiskt hot har Försvarsmakten behövt 5-10 år för att ställa om fokus och inriktning. Fortfarande återstår omfattande anpassning och förändringsarbete i organisation och beredskap. Paralleller kan dras till Frankrikes oförmåga till anpassning vid förändrad tysk taktik. På samma sätt kunde svenska försvaret uppleva en god moral och egen tilltro på egen kompetens vid lösande av uppgifter i en internationell kontext. Men när organisationen står inför en helt ny uppgift, ny hotbild och dåligt anpassad materiel sjunker moralen och den egna tilliten för att lösa uppgifter i en okänd kontext. En än mer aktuell situation är hanteringen av moral kopplat till

förändringar i konfliktskalan grundat på utbildningsståndpunkt och erfarenhet vilket våra doktriner ställer tydliga krav på.²¹ Att hantera upprätthållande och förbättrande åtgärder av förbands moral vid en höjning i konfliktskalan är en av försvarsmaktens utmaningar.

Vad Sverige kan lära av västfälttåget är tyskarnas anda med ett öppet klimat för diskussion, förslag och nytänkande.²² Detta möjliggörs genom Finkels strata om snabb återhämtning, att inte lära sig lösningar från historien utan att lära sig ett sätt att tänka, vilket kommer att ge framgång. För att uppnå detta är jag övertygad om att det krävs en anpassad och utmanande utbildningsmetod som utvecklar officerare och förbands förmåga. Det kräver också bearbetning av ledningsfilosofin för att anpassa försvarsmaktens flexibilitet. Genom detta skapar vi motståndskraft mot fiendens fysiska verkan men också möjlighet till återhämtning vid konceptuell verkan till exempel överraskning eller vilseledning.

Rishtagning

Fransmännen nyttjade en endimensionell doktrin där de ansåg att defensivt försvar var den enda uppgift de kunna lösa som en följd av förkortad värnplikt.²³ Med detta doktrinära förhållningsätt i kombination med centralstyrning lämnas minimalt utrymme för rishtagning. Det fanns dock undantag, där franska chefer tog egna initiativ. Det skedde utan order eller stöd från högre chef, till exempel på grund av förlorat samband. Vid dessa tillfällen utkämpade de franska trupperna hårda strider och skapade stort motstånd för tyskarna då Frankrike i många fall var materiellt överlägset.²⁴ Däremot är det mer vanligt förekommande med beskrivningar av hur de franska trupperna inte tar risker utan flyr efter stridskontakt under västfälttåget.²⁵

Genom den tyska offensiva doktrinen (Truppenführung- HD300) hanterades risk genom en offensiv strid för att skapa snabba avgöranden. Med denna metod var avsikten att undvika flerfrontsrig och undvika utnötningssrig.²⁶ Detta i kombination med uppdragstaktik skapade klart mer omfattande utrymme för rishtagning. De tyska officerarna kan liknas vid draghundar som ständigt vill framåt och tog alla chanser som uppstod vilket givetvis också medförde risker för förbanden. En förutsättning för att möjliggöra detta var de förberedelser tyskarna hade gjort till exempel genom noggranna logistikberäkningar vilket Friedman menar ökar viljan till rishtagning.²⁷

Friedman diskuterar rishtagning bland annat genom att gruppen är mer riskbenägen än individen.²⁸ Jag betvivlar inte att så är fallet. Jag ser dock mycket enkelt på den saken. Förband verkar inte genom individer utan all militär verksamhet bedrivs utifrån olika grupsammansättningar. Detta gör att rishtagning konstant är högre inom militära förband än vad de kan vara i andra konstellationer som inte bygger på agerande i grupsram. Hög rishtagning i militära förband är generellt sett positivt då rishtagande ofta är nödvändigt för att nå framgång defensivt eller offensivt. Nödvändigt är dock att det sker utifrån chefs analys. Rishtagning ska inte ses som en digital vetenskap utan handlar om en chefs bedömning på bristfälligt underlag och ibland under pressade förhållanden.²⁹ Det är riskabelt att jämföra såväl tysk som fransk rishtagning under västfälttåget med nutida rishtagning, då accepterad risknivå markant har förändrats i väst. Totalt stupade 46 000 tyskar under den tid västfälttåget genomfördes.³⁰ Att jämföra det med nutida acceptansnivå i Försvarsmakten eller i det svenska samhället generellt gör den siffra helt oacceptabel. Därmed inte sagt att Tyskland inte tyckte detta var många stupade, men trots stora förluster fortsatte man sitt anfall.

Det är orealistiskt att det svenska samhället eller politiker skulle acceptera och stödja ett svenskt anfall med motsvarande förluster. Jag tror att den främsta orsaken till det svenska förhållningssättet till skadade grundar sig i vår verksamhet i internationell tjänst. Utifrån denna har vi också skapat en normalbild med säkra logistikflöden, en fungerande sjukvårdskedja och materiell tillförlitlighet. Detta är faktorer Friedman belyser som viktiga för att höja moralen.³¹ För att bedriva manöverkrigföring och anfall på djupet är logistikflöden viktiga. Men vi behöver troligen förändra vår normalbild avseende vad som är tillräckligt bra för att våga ta risker likt tyskarna och därmed möjliggöra framgång och förhindra kulmination, allt för att lyckas försvara Sverige.

Reflexion och slutsats

Det första som sticker ut i analysen är människans tidlöshet och dess inverkan på moralen. Nyanser och fokus förändras under 80 år, men människans moral, syn på omtanke, tillit, risk och gruppens betydelse är ständigt aktuella och tidlösa för att bygga moral i militära förband. Men svenska förband och officerare hamnar återkommande i tankefällor avseende egen självbild. Vi vill framstå som urtypen av tyska ledare med fullt nyttjande av auftragstaktik. Vi vill släppa underställda fria mot målet och vill inte styra avseende metod. Men så är inte fallet då vi blandar mål och syfte med indelning-gruppering-uppgift (IGU) vid uppgiftsställning. De underställda får ett mål och syfte med verksamheten men vi styr också vilken uppgift och ambitionsnivå de ska nyttja.

Detta påvisar att vi är avsevärt mer lika fransmännen under västfälttåget än vad vi vill tro. Om vi är dem lika avseende planering och ledning, då har vi kanske fler likheter? Likväl sammankopplar vi gärna risktagning

med offensiv. Så kan givetvis vara fallet men det har ingen närmre koppling än risktagning och defensiv. Själv är jag en också en del i kollektivet och präglas av samma tankefällor. För att leda förband i stressade situationer krävs enkla och snabba slutsatser. Men för att omvandla historien till nutida relevans lurar vi oss själva om vi nyttjar samma enkla och snabba slutsatser. Intressant är därför att se de svenska likheterna med det franska systemet för att belysa den svenska sårbarheten. Just detta är det som vi i fredstid kan lära av, utbilda inför och förhindras att paralyseras av, och därmed kulminerar i framtiden.

Till den fråga denna essä tog sig an: *Hur påverkar moralen kulmination för förband på taktisk nivå?* Likt vad Friedman säger så ser vi att den moraliska nivån påverkar kulmination.³² Men frågan är: hur? Analysen påvisar inga enkla och tydliga svar men ger vissa indikationer. Tidigare erfarenhet kan initialt stärka moralen, men vid motgångar blir erfarenheter och tidigare kunskap mindre värda. Det kan tänkas att det till och med sänker moralen då man tvivlar på sin egen förmåga. Tyskarna påvisade att modet då det gällde risktagning förhindrade deras kulmination medan fransmännen fick erfara det motsatta.

Tydligast påvisas ledarskapet och ledningsfilosofins betydande inverkan på moralen. Genom närvaro skapas tillit och acceptans hos underställda. Tillit utgör en av uppdragstaktikens centrala byggstenar – om den finns skapas en upplevelse av ansvarskänsla genom handlingsutrymme, vilket stärker moralen. Viktigast anser jag är, att de moraliska påverkansfaktorerna inte kan stå för sig själva utan skapar synergieffekter tillsammans.

Författaren är major och kompanichef vid Trängregementet.

Noter

1. Frieser, Karl-Heinz: *The Blitzkrieg Legend: The 1940 Campaign in the West*, 2. uppl, Naval Institute Press, Annapolis, MD 2005, s 100 ff.
2. *Operativ doktrin 2014*, Försvarsmakten, Stockholm 2014, s 68.
3. *Arméreglemente Taktik 2013*, Försvarsmakten, Stockholm 2013, s 34.
4. Friedman, Brett A: *On Tactics: a Theory of Victory in Battle*, Naval Institute Press, Annapolis, MD 2017.
5. Ibid.
6. Ibid, s 89 ff.
7. Ibid, s 90 ff.
8. Finkel, Meir: *On Flexibility: Recovery from Technological and Doctrinal Surprise on the Battlefield*, Stanford University Press, Stanford, CA 2011, s 214 f.
9. Ibid, s 221.
10. Ibid, s 207.
11. Palmgren, Anders och Wikström, Niklas: "Uppdragstaktik och Auftragsaktik" i Thunholm Peter; Widén Jerker och Wikström, Niklas (red): *Militära Arbetsmetoder: En lärobok i krigsvetenskap*, Universus Academic Press, Malmö 2018.
12. Op cit, *Arméreglemente Taktik 2013*, se not 3, s 40.
13. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 1, s 28.
14. Ibid, s 148.
15. Ibid, s 28.
16. Ibid, s 17, 150.
17. Ibid, s 17, 107, 150.
18. Op cit, Finkel, Meir, se not 8, s 55.
19. Ibid, s 112 f.
20. Ibid, s 55.
21. *Militärstrategisk doktrin – MSD 16*, Försvarsmakten, Stockholm 2016, s 54.
22. Op cit, Finkel, Meir, se not 8, s 207.
23. Ibid, s 212 f.
24. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 1, s 134 ff.
25. Ibid, s 150.
26. Op cit, Finkel, Meir, se not 8, s 67 ff.
27. Op cit, Frieser, Karl-Heinz, se not 1, s 107.
28. Op cit, Friedman, Brett A, se not 4, s 90.
29. Op cit, *Arméreglemente Taktik 2013*, se not 3, s 106.
30. Gudmundsson, Bruce: *Stormtroop Tactics: Innovation in the German Army 1914–1918*, Praeger, Westport 1995 (1989), s 70.
31. Op cit, Friedman, Brett A, se not 4, s 90.
32. Ibid, s 89 f.

Helårsprenumeration:

450 kr (Sverige) 550 kr (Europa)

650 kr (övriga länder)

Lösnummer: 120 kr inkl moms

ISSN 0023-5369

Grafisk produktion: Marie Brunnberg AB, Norrtälje

© Kungl Krigsvetenskapsakademien 2020

